

S Z E K E S F Ö V Á R O S

K I A D J A : B U D A P E S T

S K Ö Z L Ö N S É G E . X X X V . É V

A T E R M É S Z E T

S Z E R K E S Z T I :
N A D L E R H E R B E R T

I 9 3 9 . J U N I U S

Budapest Székesfőváros

Gyógyfürdői és Gyógyforrásai

Szent Gellért Gyógyfürdő és Szálló

Budapest, XI., Szent Gellért-tér 1.

47 C°-os, radióaktív hőforrások. Társas thermál- és thermál-kádfürdők. Iszapkezelés »Szent Gellért« kolopi rádiumos gyógyiszappal. Hőlégkezelés. Elektrotherapia. Gépgyógyászat. Inhalatórium és pneumatikus kamra. Fénytherapia. Szénsavas fürdők. Nőgyógyászati osztály: thermál-, sós-, lúp-, vasas- és kénes-ülőfürdőkkel. Ultrarövid elektromos hullámgyógykezelés. — Therapiás és diagnosztikus röntgen, chemiai és bakteriológiai laboratórium. Elsőrangú gyógyszálló, a fürdővel közvetlen kapcsolatban. 240 legmodernebb kényelemmel berendezett szoba és lakosztály. Diéta konyha. Gyógyvendégeknek a szobaárból jelentékeny engedmény. Kívánságra pensio-rendszer.

Széchenyi Gyógyfürdő

Budapest—Városliget

970 m. mélységből feltörő 74 C°-os hőforrás. Társas- és kádfürdők. Iszapkezelés. Szénsavas fürdők. Hőlégkezelés. Gépgyógyászat. Gyönyörű berendezésű népgyógyfürdő, külön férfi és női osztállyal. Nagyméretű ivócsarnokában ivókúrák gyomor- és bélbetegnek, hörg- és garathurutok ellen.

Rudas Gyógyfürdő

az Erzsébet-híd budai hídfőjénél

43—47 C°-os, erősen radioaktív gyógyforrások. Gőzfürdője 7 különböző hőfokú medencéjével a legfokéletebb fürdést nyújtja. Ivókúrák. Fedett úszócsarnok, a nyári idényben tetőnapozóval. Modern berendezésű rádiumos kádfürdők.

Szent Imre Gyógyfürdő

(Rácfürdő)

Budapest, I., Hadnagy-utca 8—10.

43-7 C. fokú radioaktív gyógyforrás a legkiválóbb eredménnyel gyógyítja a csúzos és köszvényes bántalmakat, az idegszábákat, az idült izületi izzadmányokat, mindennemű csontbántalmakat.

A TERMÉSZET

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
KÖZÖNSÉGE
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, XIV., ÁLLATKERT
TELEFON: 119-430

SZERKESZTI:
NADLER HERBERT

A SZÉKESFŐVÁROSI
ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERT
IGAZGATÓJA

MEGJELENIK MINDEN HÓ 15-ÉN
ELŐFIZETÉSI DIJ:
EGY ÉVRE 6 PENGŐ
FÉLÉVRE 3 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 60 FILLÉR

XXXV. ÉVFOLYAM

6. SZÁM

1939. JÚNIUS

BAMBUSZMEDVE A BERLINI ÁLLATKERTBEN.
A berlini állatkert fényképtárából.

TARTALOM:

Nadler Herbert: Bambuszmedve.

Rapaics Raymund dr.: A szívárvány virágai.

Petrides Jenő: Kutubarátság.

Vadásztrófeák Tára.

Haller László dr.: Az orosz- vagy vándorkagyló
a Balatonban.

Rövid közlemények.

Könyvekről.

Állatkerti hírek.

FILLÉRES VASÁRNAPOK AZ ÁLLATKERTBEN!

Minden hónap első
vasárnapján

felnőttek 40 fillér

10 éven aluli

gyermekek 20 fillér

beléptidíjat fizetnek a
székesfővárosi

állat- és növénykertben

Aki tanulni, gyönyörködni és szórakozni akar, ezen a napon okvetlenül látogassa meg az állatkertet.

Nappal: az összes állatok a szabad kifutókban láthatók.

Akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház, lovaglás, kocsizás, vendéglő, tejszarnok.

GUNDEL

állatkerti vendéglői
kiváló konyháiról közismertek

P O L G Á R I Á R A K

Z E N E

Éttermei és terrasza a Gellért-szállóban a vidékről
felránduló közönség és külföldi látogatóknak
kedvelt szórakozási helye.

SCHREIER BÉLA

kereskedelmi részvénytárs.

BUDAPEST

VII., Izabella-utca 34. sz.

Tel.: 1-438-49 és 1-310-62

Vesz és elad

mindennemű szálás és
szemes takarmányt,
örleményféléket, gabona-
neműeket, fűszert, hűve-
lyes és gyarmatárut.

Megjelent

főárjegyzékiünk

kérje ingyen és bérmentve.

megnyílt

Új üzletünk: VIII. Batoss-tér 16 sz.

a keleti p.u. indulási oldalán

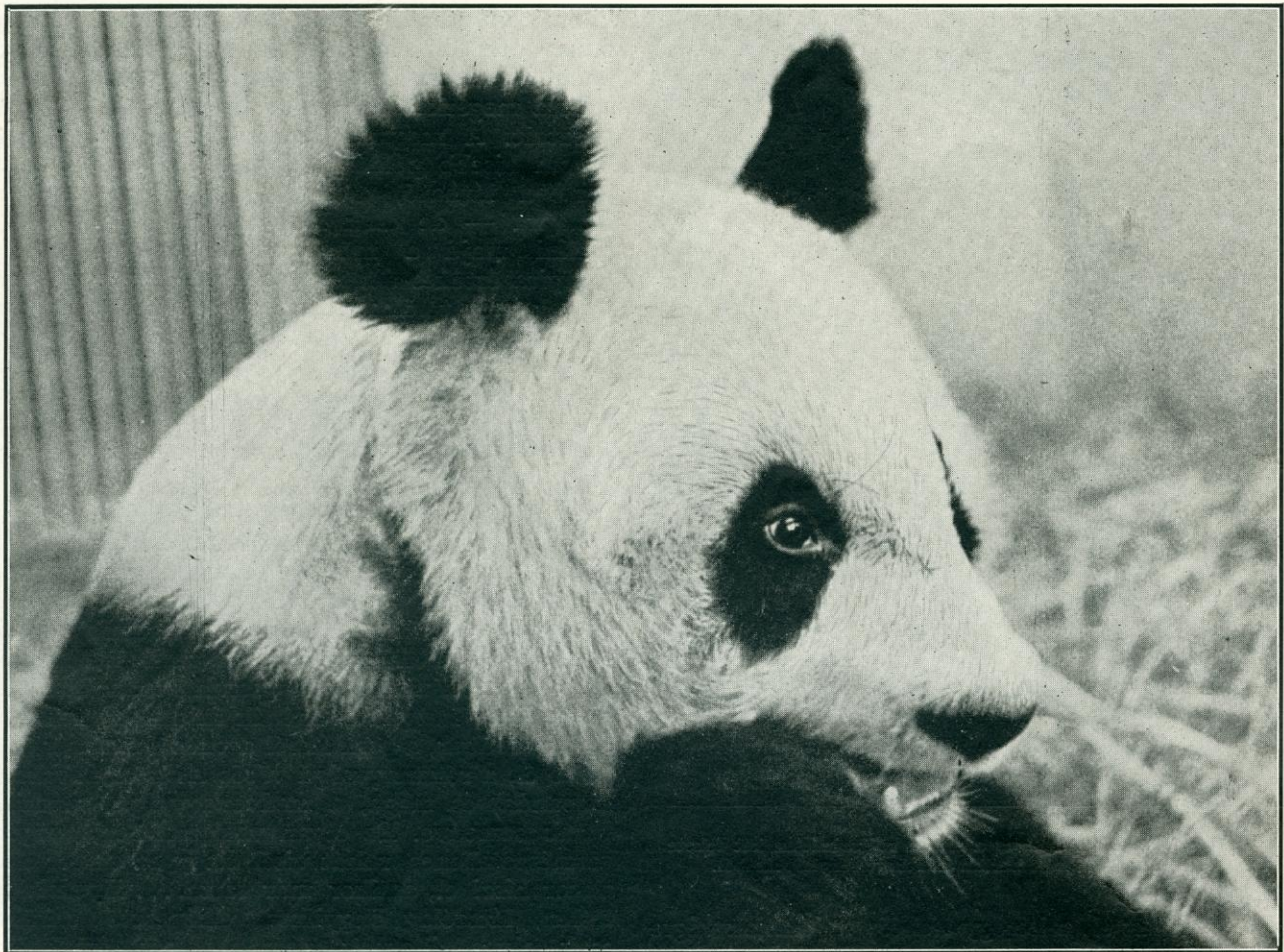
Mauthner Ödön

magtermelő és magkeresked. R.T.

a megbízható és fajtisztá

vetőmag

a legolcsóbb.

A bambuszmedve arcképe.

A berlini állatkert fényképtárából.

BAMBUSZMEDVE.

Írta: Nadler Herbert.

Ha az avatatlan ember valami játékosboltban gyerekjátékszernek készült olyan fehérfeketetarka mackót látna, amilyenek fényképeit ma bemutatjuk, alighanem úgy vélekedne, hogy bolond volt, aki ilyet kigondolt. Ennek a fehér medvének fekete a négy lába, mellső lábának feketesége felér a hátára és marján összeér, fekete az orra hegye, fekete folt van a szeme körül és legfurcsább a füle, ez a szinte valószínűtlen két fekete szörpamacs, amely a medve fehér fején úgy fest, mintha oda sem illene, mintha ügyetlen kéz ragasztotta volna rá. Pedig ez a különös alak nem emberi ötlet terméke, hanem az alakváltozatokban és színötletekben kifogyhatatlan legnagyobb mester, a természet alkotása. Ez az élő valóság, egy három-négyéves, százötkilós nőtény bambuszmedve, más néven óriáspanda (*Ailuropus melanoleucus*), most a müncheni állatkertben látható, miután előbb a berlini állatkertben vendégeskedett.

Messze földről hozták, nagyot utazott, amíg Európába ért. Hazája Ázsiában, Kína nyugati legvadabb vidékén, Tibet határán, a zord havasokban van. Ennek a sajátságos »növényevő

ragadozó«-nak különleges élettere ott a tenger színe fölött 1500—3000 méter magasságban, a páratelt »Monsun«-széljárta, ködázta, meredek hegyoldalakat borító, nedves, nyirkos, vegyes-állományú erdőben, a három-négy méter magas bambusz-sűrűségekben van, ahol még csak a minden akadályon átgázoló, legnagyobb hegyi-antilop szetchwani alakja, a takin tud magának utat törni. Tápláléka a bambusznád fiatal hajtásai; ezeket a medve fogazatához hasonló, a legkeményebb őrlésre való, erős fogaival tördeli, zúzza szét és aprítja fel. Otthonának területe aránylag nem nagy, mindössze körülbelül húsz-ezer négyzetkilométer, tehát csak akkora, mint például Erdélynek egyharmada vagy a Duna-Tisza köze.

Ritkasága és rejtett életmódja okozta, hogy európai vadászok és állatbúvárok évekig hiába keresték, kutatták. Mielőtt a tudomány számára a múlt század végén »felfedezték«, csak bennszülött vadászok titokzatos, izgató elbeszéléseiből tudtak róla és úgy emlegették, mint valami »csodaállat«-ot, valami »mesebeli lény«-t. Hatvan

»... legfuresább a füle, ez a szinte valószínűtlen két fekete szőrpamacs...« A berlini állatkert fényképtárából.

esztendő telt el, mire egy »fehér« vadásznak végre sikerült az addig csak a bennszülöttektől szerzett bőréről ismert állatnak egy példányát honossága helyén, abban az ősvadonban elejtenie. Ez az óriáspanda az 1928-ban Chicagóból útnak indult és félmillió pengő költséget okozott kutatócsapat vadászászmánya volt.

A berlini állattani múzeum csak 1910-ben jutott első ízben egy bambuszmedve bőréhez és koponyájához. Ezt az akkori német követ Kínából küldte a múzeumnak. Az első »fehér« ember pedig, akinek kezébe élő bambuszmedve került — úgy tudjuk — *dr. Hans Weigold*, a hannoveri múzeum igazgatója, az 1913/15-ben *Walter Stötzner* vezette alatt Tibet délkeleti részében járt német kutatócsapat egyik tagja volt. A bennszülöttektől kapott fiatal bocsot azonban nem sikerült felnevelnie.

Három esztendővel az első »fehér« vadász sikere után, 1931-ben, a Tibetben járó *dr. Ernst Schäfer* német kutató és vadász 400 lépésről egy fáról lőtte le a második példányt. Hogy az óriáspanda fára mászik, azt már *Weigold* is említi, aki egy meredek hegyoldalon a bambusz-sűrűségből kimeredő nyírfa gyenge koronájában messziről látott egyet. *Schäfer* egyébként ennek az alig ismert állatnak életmódjáról is értékes adatokat szerzett a tudományak.

Tavaly télen végre élő bambuszmedve is került Európába, mégpedig egyszerre öt. Ezeket a *Floyd Tangier-Smith* amerikai házaspárnak sikerült nagy fáradságok és nélkülözések árán befognia és emberi gondozáshoz, majd más növényi táplálékhoz is szoktatnia. Két tehergépkocsin hatvan napig 1400

kilométert utaztak velük Tang-San kínai városig, onnan gőzösn Hongkongba, majd tovább Európába, Londonba hozták őket. Egyikük ott nem sokára megérkezésük után tüdőgyulladásban elpusztult. A megmaradt négy óriáspanda közül három kisebb példány egyelőre a londoni állatkertben látható, a legnagyobb pedig néhány hónapra — de csak kölcsönképen — előbb a berlini, majd a müncheni állatkertbe került. Annyira értékes állatok, hogy tulajdonosaik nem válnak meg tőlük; csak kölcsön adják őket, ami alighanem többet jövedelmez, mint amennyit eladási árak kamatozna. Körülbelül másfél év óta vannak fogságban; táplálékuk tejbe kevert zúzott zab, reszelt sárgarépa és alma, ezenfelül a számukra nélkülözhetetlen bambusznád; ebből a berlini akvárium és növénytani kert eleget termel.

»Egyébként olyan állat — mondja *Weigold* az óriáspandáról, — amely már nem illik korunkba; egyike az úgynevezett élő kövületeknek, vagyis, a manapság még élő néhányat kivéve, tulajdonképpen már kihalt. Egy állat a harmadkor végétől, amikor közös ősokból már a medvék, hiénák, kutyák, mosómedvék és pandák alakultak ki. A medvék, kutyák és hiénák fajokban gazdagon szétágazódtak, a pandákból azonban ma már csak kettő él, a rókanagyságú vörös *Ailurus fulgens* (a kispana) és maga, a medvenagyságú, százkilós bambuszmedve. Ez olyan valószínűtlen, annyira természetellenes ruhát visel, hogy az ember csak akkor hiszi el, amikor már látta... Ilyen hihetetlen, látszólag öngyilkos, elképesztő színezet csak olyan állatnak nem lehetett ártalmára, amely a sűrű bambuszbozót alagútaiban millió évig látatlanul elrejtőzött.«

*Medve módjára kényelmesen ülve eszik bambusznádat. A berlini állatkert fényképtárából.

Réti-nószírom (*Iris sibirica*) Alsódbason. Vajda László felvétele.

A SZIVÁRVÁNY VIRÁGAI.

Írta: Rapaics Raymund.

Nagyon régen, még a tudományos növénytan megalapítói, a görögök adták a növénynek ezt a nemcsak a tudományban, hanem a közönség körében is most is használatos szép nevet. A szivárvány neve görögül *iris*, s már *Plinius* feljegyezte, hogy a szivárvány virágait azért nevezték el *iris*-nek, mert »virágai különböző színűek, akár a szivárvány«. Jobb hasonlattal helyesebb nevet nem is adhattak volna ennek a növénynek, viráglevelei annyira szépek, annyira bájos a színük.

Viráguk alkotása a liliomokra emlékeztet, de kissé bonyolultabb. Mégsem kétséges, hogy a szivárvány virágai is mint külön család és külön nemzetség a liliomfélék rokonságába tartoznak. Az eltérések ugyanis igen nagyok. A magházat hiába keressük a viráglevelek között, mert alsó-állású. A gyönyörű színezetével az embernek kezdetül feltűnt három-három levél alkotta virágtakaró alakja eltérően fejlődik ki; a három belső viráglevél felmered, némely fajé kupolaszerűen összehajlik, a három külső viráglevél pedig visszahajlik. A porzók száma három. Azért csak három, mert a belső porzókör egyáltalában nem fejlődik ki.

Aki a virágot nem vizsgálja meg alaposan, még a három meglévő porzót sem találja meg, mert a bibék alatt rejtőzködnek és a portokok kifelé nyílnak. A bibék ugyancsak alkalmasak a porzók elrejtésére, mert a három bibe széles, levélszerű, széthajlik és csúcsán többnyire kétkarélyú. Amikor *Diószegi* a szivárvány virágának magyar nevet adott, a szíromszerű bibékről nevezte el »nószírom«-nak.

A régi görögök és rómaiak a virág szépségét csak a költői névvel méltányolták, de koszorúikba nem kötötték, dísznek nem használták. Hogy miért bántak a szivárvány virágával ilyen mostohán, nem tudjuk. Valami hibája csakugyan van, ugyanis gyorsan elvirágzik. Igaz ugyan, hogy minden tő, sőt többnyire minden szár sok virágot fejleszt, de virágzásuk idején csak olymódon maradnak hosszabb ideig díszesek, hogy naponta új bimbók nyílnak. Hogy a régiek ezért vagy más tulajdonsága miatt nem használták koszorúvirágnak, nem fontos, csak feltűnő, hogy a görögök és rómaiak egyetlen jegyzékében sem szerepel a koszorúvirágok között, sőt *Plinius* ezekkel a szavakkal kezdi leírását: »Számolni kell azzal a

Tarka-nöszírom (*Iris variegata*) Budapesten, a Hármashatárhegyen. Vajda László felvétele.

körülménnyel, hogy sok illatos növény nem tartozik a koszorúvirágok közé, ilyen az *iris*.»

Miért adott hát nevet ennek a növénynek már az ókori ember, ha gyönyörű virágát nem használta dísznek? Erre is megtaláljuk a feleletet a mindentudó *Plinius* természetrajzában: »Az *iris*-nek csak gyökerét használják, egyrészt kenőcsökhöz, másrészt gyógyszernek.« Mivel a növénytanból ma mégis csak többet tudunk, mint amennyit az ókorban tudtak, erre vonatkozóan valamit helyesbítenünk kell. A gyógy- és illatszerészek ennek a növénynek nem a gyökerét, hanem a földben vízszintesen kúszó és dúsán elágazó, vaskos gyökértörzsét használják.

A történelemből tudjuk, hogy a régi Görögországban a gyökérásás külön foglalkozási ág volt, és a görög gyökérásók voltak a mai gyógyszerészek

és illatszerészek ősei. Tudományuk nagyon régi időkől származott és mesterségüket ünnepélyes szertartások között végezték, mert a varázslatnak akkoriban még nagy szerepe volt az életben. A mai ember már elvesztette hitét a rejtelmességben, s ha gyökerre vagy a növénynek a földben rejtőző bármely részére van szüksége, csak ásót fog és kiássza a földből. A görög gyökérásó ünnepélyes szertartások között végezte el ezt a munkát. *Plinius* ezt is megírta természetrajzában. »Ha ki akarjuk ásni az *iris* gyökerét, három hónappal előbb mézes vizet öntünk köréje, hogy ezzel a kedveskedéssel mintegy kiengeszteljük a Földet; azután kard hegyével háromszor kört húzunk körülötte, kiemeljük a gyökeret és nyomban az Ég felé tartjuk.« Vagyis a gyökérásó kiengesztelte a Földet, amiért megfosztotta értékes termékétől, és az Ég áldását kérte, hogy a természet ajándékát sikeresen használhassa.

A régi gyökérásók természetesen nem tudtak a nöszírom minden fajáról, csak a Balkánon és Itáliában honos azt a néhány fajt ismerték, amelynek gyökértörzsét használták. Ilyen a kék-nöszírom (*Iris germanica*), a halvány-nöszírom (*Iris pallida*) és a firenzei-nöszírom (*Iris florentina*).

Mind a háromnak pompás virágai vannak, a virágtakaró belső körének három levele széles és nagy kupolát képezve borul össze, a kék-nöszírom virága sötétibolyaszínű, a halvány-nöszíromé világosibolyaszínű, a firenzei-nöszíromé pedig fehér vagy nagyon világoskék. Mind a három a Földközi-tenger mellékén honos. Gyökértörzsük erős, ha megszáritjuk, illata emlékeztet az ibolyáéra, ezért latinosan régi idők óta »violagyökér«-nek nevezik.

A violagyökér sokféle régi használatát szinte lehetetlen felsorolni. Aki kíváncsi rá, elolvashatja *Plinius* természetrajzában vagy akár *Dioskurides* ókori gyógyszeratanában, sőt a későbbi füveskönyvekben, például a magyar füveskönyvekben is, mert a régi magyarok is mindaddig a görög és római hagyományok szerint gyógyítottak, amíg a természettudomány új utakat nem tört az

orvoslásban. A violagyökér orvosi használatáról azonban valamit mégis el kell mondanunk. *Plinius* természetrajzában olvasuk, hogy a »csecsemőre, amikor foga nő, jó hatása van, ha nyakába akasztják a violagyökert«. A nép körében ez a »gyógyítás« ma is elterjedt, s erre a célra ma is árulják a violagyökert. Egyébként azonban ma már inkább csak mint illatszer használatos, például a violagyökér porával illatosítják a fogport, vannak, akik a dohányt szagosítják vele.

Feltűnő, hogy a violagyökérnek használt három nőszirm közül kettőnek tudományos nevében helyi vonatkozás van. A tudomány a kék-nőszirmot »germán«-nak, a fehéret »firenzei«-nek nevezi. E nevek magyarázatával átlépünk a középkorba. A görögök és rómaiak még azt tartották, hogy legértékesebb az illiriai violagyökér, s valóban, az ókor gyökérásói Illiriába jártak violagyökérért. Később azonban, amikor a gyógynövényeket a kertekben is meghonosították, a három nőszirmból is kerti növény lett. Idővel Firenze lett Itáliában a violagyökér termesztésének központja, s még ma is ezért mondják Firenzét a liliumok városának. Viszont Németország déli részén a kék-nőszirm terjedt el a kertekben, sőt a kertek környékén is, ahol gyakran elvadult régi ültetésekből.

A középkorban a növény neve is dicsőségesen átalakult. A középkorban ugyanis a liliumot a biblia nyomán a virágtiszteltet központjába állították, s a legszebb virágokat liliumnak tisztelték. Így lett ez a virág a középkorban kéklilium vagy égililium, ahogyan akkor latinosan mondták, *lilium coeleste*, s ily módon lett idővel Firenze a liliumok városa. Így jutott el ismerete Magyarországra is; nálunk is mint violagyökér terjedt el kolostorok gyógynövénykertjeiben, s mint kéklilium a várkertekben. Írott munkákban még meg sem különböztették nevét, amikor már egy régi magyar festő, akit csak nevének kezdőbetűiről »M. S. mester« néven ismertünk, vásznon örökítette meg.

M. S. mester művei a középkori magyar festészet legszebb alkotásai közé tartoznak. A Szépművészeti Múzeum őrzi »Mária és Erzsébet találkozása« című festményét, ehhez fogható az új magyar festőművészet is keveset alkotott. Középen áll *Mária és Erzsébet*, a háttérben regényes sziklakon van a vár, az előtérben pedig két pompás virág, az egyik gyönyörű kéklilium. Ez a kép 1506-ban készült, tehát a kék-nőszirm annak a kornak egyik már nálunk is divatos virága volt.

Ha a szivárvány virágának nevét korunkban német szakmunkában keressük, a már ismertetett nevek közül egyiknek sem találjuk németre fordítását, a nőszirm német neve ugyanis »Kardlilium« (*Schwertlilie*). Ez is ókori görög hagyomá-

Sásoló-nőszirm (*Iris spuria*) Ócsán. Vajda László felvétele.

nyon alapul, mert már *Dioskurides* gyógyszer-tanában olvassuk a növény »kardocska« (*gladiolus*) nevét. Csak rá kell nézni a nőszíromra, nyomban látjuk, hogy ez a neve leveléről ered, mert keskenyebb vagy szélesebb kardalakú, hüvelye hasíték-szerű, nem válik el a lemeztől és élével a szár felé fordul; erről a tulajdonságáról a németben »lovagló«-nak nevezik. A tudományos növénytan a *gladiolus* nevet idővel más növényre ruházta,

három külső, nagyobb viráglevelét jobban meg-nézzük, azt is látjuk, hogy felületük síma. Nézzük csak meg a kék-nőszírom külső, visszahajlott viráglevelét, mind a háromnak közepén hosszáb-ban szőröcskék vannak, ezért ezeket a virágleveleket szakállasaknak mondjuk. A mocsári-nőszírom külső viráglevelén hiába keressük a szőröcskét, ezért szakállatlanoknak nevezük. Ma ezt a különbséget a gyökértörzsés nőszírmok két rokonsági

Kék-nőszírom (*Iris germanica*) mint szegélynövény a kertben. Nadler Ferenc felvétele

de a szivárvány virágának német nemzeti neve ma is őrzi a régi hagyományt.

A XVI. században Európa közepén a növénytan művelői nyitott szemmel kezdtek hazájukban szétnézni és sorra felfedezték azokat az Európa közepén honos növényeket is, amelyeket az ókorban nem ismertek. Különösen a század végén munkálkodó *Clusius* kutatja fel és írja le az új fajokat, köztük az új nőszírmokat is. A régiiek a Földközi-tenger körül honos fajokon kívül még a mocsári-nőszírmot (*Iris pseudacorus*) ismerték; ezt a középkorban sárgaliliomnak nevezték, s ezen a néven jelent meg az első magyar füveskönyvekben is. Ez a nőszírom nagyon különbözik a már említett fajoktól. Virága sárga, egyszínű vagy tövén sötétibolyaszínű erek vannak, a három belső viráglevél igen kicsi, még a szíromszerű bibéknél is rövidebb. S ha a mocsári-nőszírom

körének megkülönböztetésére használjuk, s *Clusius* mind a két rokonsági körben több új faj leírásával gyarapította ismereteinket.

A magyar növényvilágnak sok szép nőszírom-faját ismerjük. A szakállasak között nevezetesebb a törpe-nőszírom (*Iris pumila*); erre rövid szárán kívül az is jellemző, hogy a szabad természetben is kétféle színváltozata van, az egyik kék, a másik sárgavirágú, de bármennyire különböznek egymástól színükben, egyébként annyira azonosak, hogy fajilag kétségtelenül összetartoznak. Verőfényes pusztáink növénye, a hegyoldalakról a homokhátakra is leterjed. A homoki-nőszírmot (*Iris arenaria*) vékony, tarackos gyökértörzs és kisebb sárga virág jellemzi; de a pusztákon nemcsak az Alföld homokján, hanem hegyoldalakon is honos. Tölgyes erdeink szép díszé a tarka-nőszírom (*Iris variegata*); ez valóban a szivárvány virága,

mert belső viráglevelei sárgásak, a külsők fehéresek és ereik sötétibolyaszínűek; virágán tehát a szivárványnak csaknem minden színét megtaláljuk.

A szakálltalanok rokonsági körében a legszebbek egyike a réti-nőszirm (*Iris sibirica*). Nagyon feltűnő növény, szára sokkal magasabb keskeny leveleinél, virágai tarka egyvelegben mutatják a nőszirmokra annyira jellemző szivárványszíneket. Szintén nyirkos réteken nő az ibolyáskékvirágú sásoló-nőszirm (*Iris spuria*), ez különösen azzal tűnik fel, hogy külső virágleveleinek körme széles, hosszú és elkülönül a lemeztől.

Ugyanazokban az időkben, amikor az európai nőszirmok a szakirodalomban feltűntek, a törökök nyugatra terjeszkedésével kapcsolatban a keleti nőszirmok hódító áradata is megindult keletről nyugatra. Ezeket is nagyrészt először *Clusius* ismertette a tudomány számára. A keleti nőszirmok közül a leghíresebb a gyászoló-nőszirm (*Iris susiana*) volt, ezt *Busbecq* küldte Sztambulból — ahol *I. Ferdinánd* követe volt — 1573-ban, kevéssel karácsony előtt Bécsbe *Clusius*-nak. A XVII. században ezzel a nőszirmmal büszkélkedtek azok a virágkedvelők, akik nem akartak elmaradni a virágdivatban. A gyászoló-nőszirm virága igen nagy és színe olyan, akár a finom fekete gyászfátyol, ettől ered a neve. Ez a gyönyörű nőszirm természetesen Magyarország virágkedvelő hercegérsekének, *Lippay György*-nek híres pozsonyi érsekkertjében sem hiányozhatott, s *Lippai János* is közismert kertészeti munkájában részletesen ismerteti »fekete-liliom« néven. »Ennek a fennálló levelei — írja — világos szederjes erekkel, mint az ezüst, tündöklenek, az alsó levelei tiszta feketéknek látszanak, fehér cseppekkel pettyezetettek. És mivel a hidegnek nem igen barátja, attúl szorgalmasan meg kell oltalmazni, és télbe befedni. Noha a Pozsonyi Kertész nem bánik oly gyengén vele, hogy felette nagy szorgalmatossággal befedné, mindazonáltal, ha kinek kedve tartja, és bátorságos maradását kívánja, eképen bánják vele. Mindgyárt kikeletkor törjön el a gyökeréből egy darabot, kinek két vagy három szemecskéje legyen, de ne messe, mert kést vagy éles vasat nem szenved. Azután vegyen agyagos földet, aki sárga agyaggal vagy összeelegyítve, akár vegyen közönséges földet a szántóföldről, törje meg jól az agyagot, és keverje össze vele,

Mocsári-nőszirm (*Iris pseudacorus*) Budapesten, Akvinkumban. *Vajda László* felvétele.

egyikből annyit, mint a másiktól, tegye egy edénybe, ültesse belé a gyökeret oly mélyen, mint három ujjnak szélessége legyen. Azután afféle földdel töltsen meg az edényt, minden héten kevéssé öntözze meg. Igen jó, minek előtte elültetnék, takarják be egy ujjnyira tiszta nedves agyagba, így nyárba buján kiveri kákaformájú leveleit, és gyökere is jobban nevelkedik. Mikor immár hideg kezd lenni, éjtszakára valami kamrában avagy hajlék alá vigyék, és nappal, minek utánna elenyészik a hóharmat vagy dér, megint kihozzák a napra mindaddig, még a hideg miatt a pincében nem kelletik tenni. Ottan is olyan helyre helyeztessék, ahol közel az ajtó, hogy mikor azt felnyitják, friss eget vehessen magához, de azt is úgy, hogy meg ne vegye a dér. Mihelyt pedig a tél megszűnik, februáriusnak közepe felé, egy vermet ásnak a virágos táblában, olyan tágast, kiben az cserépedény beférhessen, melyben az liliom áll, ebben oly agyagos földet, mint elébb

Törpe-nőszirm (Iris pumila). Nadler Ferenc felvétele.

megmondám, töltsenek, azután törjék le szép gyengén a cserépnek fenekét, és tegyék a verembe a megnevezett földbe. Azután vonják ki az körökörül levő cserepet, és töltsék meg minden felől földdel a lilomot, azon esztendőben virágzik a gyökér. Hanem arra kell vigyázni, hogy azon levele, melyet a pincéből kihoznak, zölden maradjon. Mert ha elhervad, minek előtte megvirágoznék, megént más levelet ver és maga a gyökér megemésztődik, s nem virágzik azon esztendőben.»

xiphioides), ennek nincs gyökértörzse, hanem hosszúkas tojásdad hagymája van, szára ide-oda-hajló, levelei hosszúak, vályusak, virágai égszín-kékek, de sok kertészeti színváltozatuk van. Korunkban a nőszirmnak 180 fajtát ismerjük, a szabad természetben tehát már nem várhatunk feltűnő újdonságot. Annál szorgalmasabban dolgoznak azonban a szivárvány virágaival a tenyésztők, s a keresztezésekből még sok új alak fog hódító útra indulni.

KUTYABARÁTSÁG.

Harcéri emlék.

Írta : Petrides Jenő.

1916 november végén egy ködös délután egyedül indultam a csíkmegyei Úz-völgyben, az Aklós-csárda melletti ezredvonattól a Magyaros-völgye felé, ahol akkoriban a »tizenegyes« honvédek ezredparancsnoksága húzódott meg a hegyoldalba épített kis faházakban.

Már alkonyodni kezdett s a meredek hegyoldalak fenyveseinek csúcsait egyre sűrűsödő köd lepte el, a varjak káromva szálltak éjjeli szállásuk felé, a Monte-Nemira és a Magyaros felől tompán bömbölt egy-egy elkésett ágyúlövés az alkonyati csendbe, azután minden elnémult és csak lépteim alatt ropogott ütemesen a keményre fagyott hó.

Gondolataimmal magamra maradtam. Sem előttem, sem utánam látótávolságra emberi lénynek semmi nyoma ; percek, amelyek alkalmasak a hazagondolásra, jó apámra, aki egyedül várta haza harctereken kóborló, már két éve tőle elszakadt fiát.

Kelet felől szél kerekedett. Körülöttem az úton halkán zizegve hófelhőcskék kavaroztak, pajkos játékba kezdtek, kergetőztek, majd nyomon követtek. Amikor már jó ideje tartott körülöttem a pajzán tánc, egyszer csak úgy éreztem, mintha nem volnék egyedül. Hátra tekintek, hát egy didergő, lesóványodott farkaskutyát látok mögöttem ; hirtelen mozdulatomra esdően tekint reám, mintha csak arra kérne, ne űzzem el, védjem meg, oltalmazzam.

Csakhamar bizalmasan »beszélgetni« kezdünk. Váratlan utitársam, úgylátszott, megértett, tekintetével, farkcsóválásával felelt, s amikor Magyaros-völgyi fedezékembe érkeztünk, már jóbarátok voltunk és »Lux«, Isten tudja hány átsatangolt éjszaka után, meleg otthonban, jó emberek között megint nyugodtan álomra hajtotta fejét.

Az egykor bizonyára jobb sorban élt okos állat csakhamar megértette, mire jó a barátságom

és annyira ragaszkodott hozzám, hogy az ezredben híre ment a kutyámnak. Az ismeretlen helyről hozzánk szakadt vándort mindenki, tiszték, legénységi emberek szeretetükkel halmozták el, azután az ezredünkhöz egészségügyi szolgálatra beosztott egyik altiszt hatalmas farkaskutyájában párja is akadt.

Teltek a hónapok s egy szép májusi reggelen »Lux«-éknál családi öröm lett, öt szép farkaskölyök született.

A boldog anyát és kölykeit nem győztük nézni, amikor a hegyoldal pázsitján vígan hemperegtek, hancuroztak, játszadoztak.

De amiként az emberi örömök után is legtöbbször ürmök következnek, a szomorúság a kutya-családba is beköszöntött; a felnőtt kölykök elkerültek anyjuk mellől. Az egyik az ezredpáterhez, a másik az ezredvonathoz, a harmadik valahová mögénk, az országba, a negyedik ki, az első vonalba az egyik századoshoz, csak »Buggi«, az apja nevét örökölt ötödik maradt mellettem és szépen gyarapodott testben, okosságban, hűségben és tanulmányosságban. A szétszéledt testvérek közül az egyik, szegény, a századállás mellvédjén esett el egy szibériai vadász biztos lövésétől, a másik még az erdélyi hegyek alatt jobblétre szenderült, a többinek sorsa ismeretlen. Az öreg »Buggi«, miután a magyarosi harcokban sok sebesült katonának mentette meg az életét, elkerült ezredünktől, »Lux« talán szétszéledt fiai keresésére indult, mert egyszer csak eltűnt nyomtalanul, miként annak idején a szélről felkorbácsolt hófelhőcskékből termett élém... Azóta sokszor gondoltam ennek a kutycsaládnak történetére, a sors kegyetlen játéka szétszórta tagjait és nem találkoztak többé.

*

Közben az én »Buggi«-mat a kölyökkutyáknál gyakori és rendszerint végzetes szopornycából gondos kezeléssel és szeretettel kigyógyítottam. Hatalmas kutyává fejlődött és mindenben hűséges segítőtársam, csomaghordozóm, testöröm, sőt jóbarátom lett; ezzel igyekezett meghálálni a sok meleg levest, teát, takargatást, ápolást.

*

Amikor az ember jóbarátjától búcsúzik, nem olyan bánatos, mint amikor egy kedves állatától válik meg. Az emberek egymást vigasztalhatják, bátoríthatják, de az állatnak csak a szeme beszél szeretetről és háláról. Szolgálati beosztásom megváltoztatása folytán más csapattesthez helyeztek át, ezért el kellett válnom harctéri pajtásomtól; ezredünk segédtisztje vette gondozásba és vitte haza, nagybátyjához. 1918 január havában, az akkor már héthónapos kutyámtól az Ojtoziszorosban, Sósmezőn búcsúztam; még ma is látom bánatos, hűséges kutyaszemét, amint reám tekintett, amikor barátommal kocsira szállt és engem ott hagyott a faluvégen, ahová őket elkísértem. Nem leplezhető könnyeimben át még sokáig néztem a kocsit; az én »Buggi«-m, még egyre felém fordulva, búcsúzott tőlem, amíg az útkanyarulat el nem takarta előlem.

*

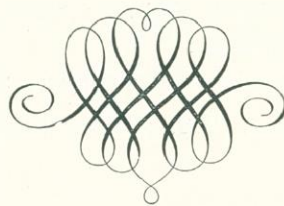
Az orosz különbéke, majd a román harcvonal összeomlása után ezredünkkel az olasz harcvonalra kerültem, ott igen sok meglepetés ért bennünket. A Sette Commune fennsíkján töltött két nehéz hónap, a visszavonulás, a fogságbajutás, majd Trentino, Verona, Ancona, Monopoli, Messina, Marsala, Palermo fogolyállomásai sok izgalmat okoztak, úgyhogy bizony alig gondolhattam régi harctéri pajtásomra.

Egy hosszú év múltán végre hazajutottam. 1920 február havában Miskolcon jártam, ahol »Buggi« kutyám második otthonára talált. Mint ismeretlen kerestem meg tulajdonosának házát. A rácsos kapu előtt álltam s éppen a kilincset akartam lenyomni, amikor mögöttem valaki megszólalt: — Vigyázzon, hadnagy uram, igen mérges kutya van a háznál!

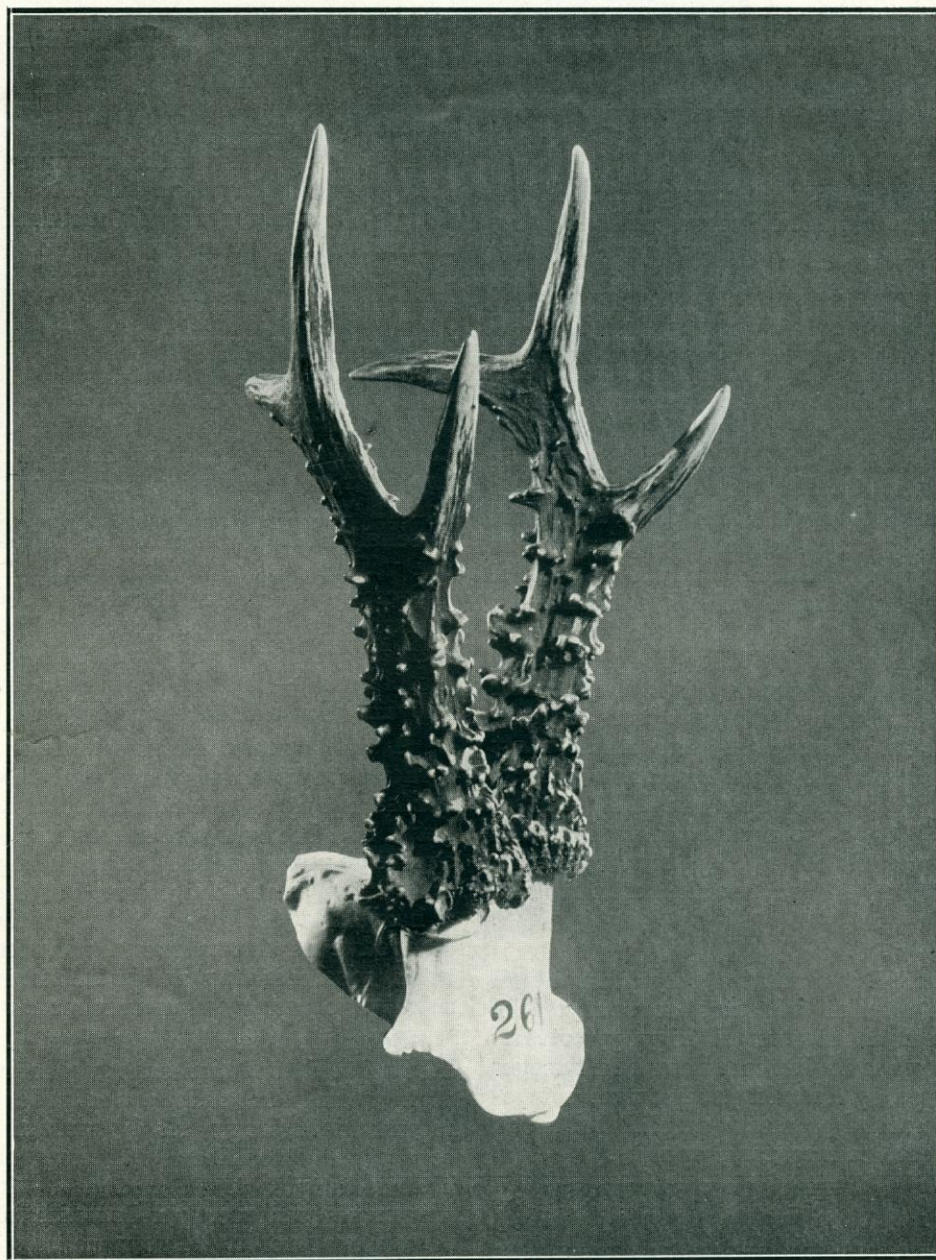
Jóakaróm figyelmeztetésével nem sokat törődve, bátran léptem az udvarra, de a rácson kívül álló szemtanu aggodalma alapos volt, mert az udvar végéből egy hatalmas farkas irtózatosan ugatva rontott felém, hogy leteperjen vagy kitessékeljen... Mint aki biztos a dolgában, nyugodtan vártam a támadást, s amikor a dühös állat már csak egy lépésre volt tőlem, nevéen szólítottam. A kutya megtorpant. Néhány pillanatig farkaszemet néztünk, ismergettük egymást, aztán rászóltam: — Buggi, hát nem ismeresz? Buggi kutyám, hát elfeledted régi gazdádat?

A kutya magatartása hirtelen megváltozott s a rácsmögött bámészkodó emberek nagy csodálkozására örömeiben körültáncolt, kezemet nyalagatta s a környék félelmetes híré falkaskutyája egyszerre megszeliült. Örömeinek ugatva, vonítva, vinnyogva adott kifejezést. A szokatlan hangokra a házigazda és felesége is figyelmesek lettek és elképedve nézték máskor komor kutyájuk érthetetlen viselkedését s az ismeretlen katonát, akivel a kutya olyan gyorsan megbarátkozott.

Betértünk a szobába beszélgetni, »Buggi« mellső lábával térdenre támaszkodva, szüntelenül nézett, csak szólni nem tudott, pedig de szerette volna megmondani, hogy két év múltán is megismerte régi gazdáját, akihez a messze erdélyi hegyek között annyira ragaszkodott s akit nem szűnt meg hűségesen szeretni. Szívesen türtem a hatalmas állat terhét. Azután lábam elé feküdt és figyelmesen hallgatta beszélgetésünket, amelynek tárgya családja története volt. Később meghatótan váltam el örökre ettől a jópajtásomtól, de emléke egész életemen végigkísér.

VADÁSZTROFEÁK TÁRA.

(Utánnyomás tilos.)

Nadler Herbert felvétele.

Őzagancs.

A bak elejtője: *ifj. Gróf Teleki Mihály dr.*

Az elejtés helye: Marostorda megye.

Az elejtés időpontja: 1938. július 18.

Az agancs súlya (1939. III.):	517	gr	Az agancs két szárának átlagos körmérete:	6.35	cm
Az agancs köbtartalma:	213	cm ³	A bírálati képlet szerint szépségi és igazítási pontok:	13.5	
Az agancs két szárának átlagos hossza:	25.6	cm	A bírálati pontozás végösszege:	200.89	

Budapesten, 1939. március havában, az agancskiállításon I. díjat, aranyérmét nyert.

VADÁSZTROFEÁK TÁRA.

(Utánnyomás tilos.)

Nadler Herbert felvétele.

Őzagacs.

A bak elejtője: *Báró Biedermann Imre.*

Az elejtés helye: Hobol, Somogy megye.

Az elejtés időpontja: 1938. május 5.

Az agacs súlya (1939. III.):	525	gr	Az agacs két szárának átlagos körmérete:	7.2	cm
Az agacs köbtartalma:	243	cm ³	A bírálati képlet szerint szépségi és igazítási pontok:	6.5	
Az agacs két szárának átlagos hossza:	24.9	cm	A bírálati pontozás végösszege:	216.47	

Budapesten, 1939. március havában, az agacskiállításán I. díjat, aranyérmét nyert és a Nemzeti Vadászati Védegylet tiszteletdíját nyerte.

AZ OROSZ- VAGY VÁNDORKAGYLÓ A BALATONBAN.

Írta: Haller László dr.

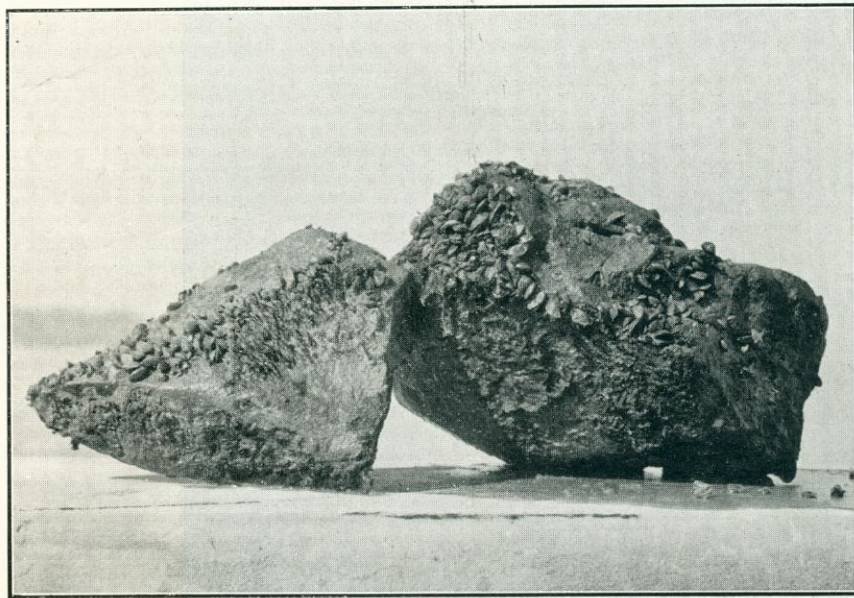
A »magyar tenger« állatvilágának kutatói eddig hétszáznál több olyan állatfajt és fajváltozatot ismertek és ismertettek meg — a vízben szabadon lebegő parányi szervezetektől a hatalmas fogaskirályig — amelyek életfeltételeiket a Balatonban is megtalálják.

Ezek közül az ember lépten-nyomon találkozott az *Unionida* meg az *Anodonta* kagylófajokkal.

János ugyanis nagy munkájában jellemzően írta le a *Dreissená*-t, melyet nagy mennyiségben talált 1790-ben Kurtakeszi és Isa között a Holt-Zsitvában és a Büdös-érben. « Nem kellett hozzá hosszú idő, hogy a Béga-csatornában és a Dunában is elszaporodjék. Hajók és uszályok fenekéhez tapadva, a Dunából a Sión át hatolt a Balatonba. Természetesen más országokba is eljutott. A Rajna torkolatában 1826 óta, a Loireban későbből, Angliában pedig 1824 óta ismerik.

A német élettankutatók szerint az egyetlen édesvízi kagylófaj, amely rokonaitól különbözik. Fejlett korában is jóval kisebb a Balaton többi kagylójánál; ezektől egyébként háromélű héja, a vízben szabadon élő és mozgó lárvája, sőt életmódja is megkülönbözteti. A Balaton többi kagylófaja ugyanis helyét változtató, főképen iszap-, illetve fővenylakó, a vándorkagyló pedig letelepedése után csoportosan valamely élő vagy élettelen tárgyra tapad és egy helyben él. Ezt a tapadó életmódot a bizzsuszmirigyek által kiválasztott bizzsuszfonalak — vagyis a kagylószakáll — teszik lehetővé.

Az orosz- vagy vándorkagyló fejlődésének kezdetén lencsealakú, teste növekedésé-

Partmenti sziklákra telepedett vándorkagylók a balatonföldvári kikötőben.
Haller László dr. felvétele.

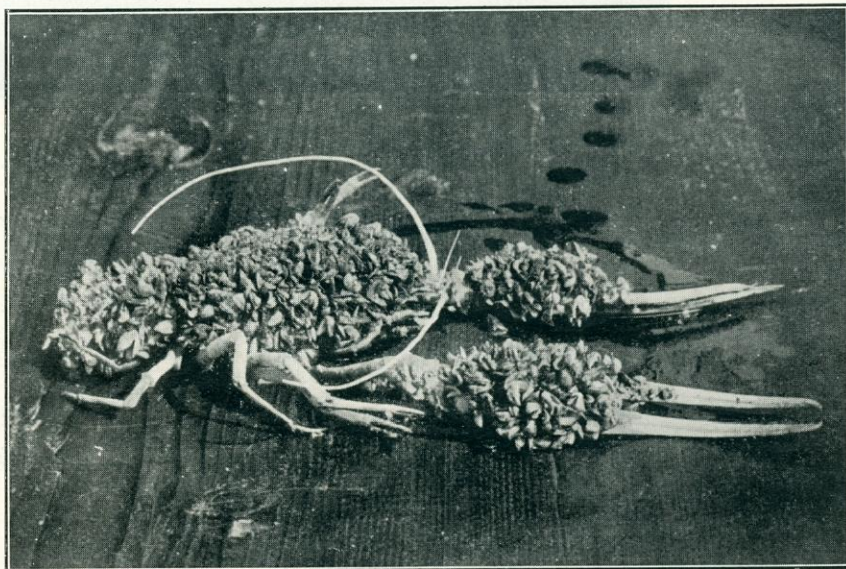
Am 1931 óta a betolakodott orosz- vagy vándorkagyló (*Dreissensia polymorpha* Pall.) nagy tömege felülmúlta a Balatonnak ezeket a régi lakóit.

A balatonmelléki lakosok, a fürdőzők és a tó életmegnyílvánulásainak más éberszemű megfigyelői hét esztendő óta megdöbbenve látják ennek az új jövevénynek hirtelen elszaporodását és kártevéseit.

A vándorkagyló nevét életmódjától kapta. Eredeti hazája Oroszország déli része, főképen a Fekete-tenger környéke, onnan különféle vízi alkotmányokra tapadva, a Dunán át a legtöbb európai folyóba is eljutott és befészkelte magát. Minthogy a Balatonban csak hét-nyolc év óta ismeretes, azt lehetne gondolni, hogy a magyar állatvilágban ismeretlen új faj. Idősebb Entz Géza azonban már négy évtizeddel ezelőtt a következőket írta róla: »Egy elfelejtett régi magyar megfigyelésből kitűnik, hogy a vándorkagyló a Duna vízrendszerének magyarországi részében sokkal régebben honos, mint azt Martens hitte. Grossinger

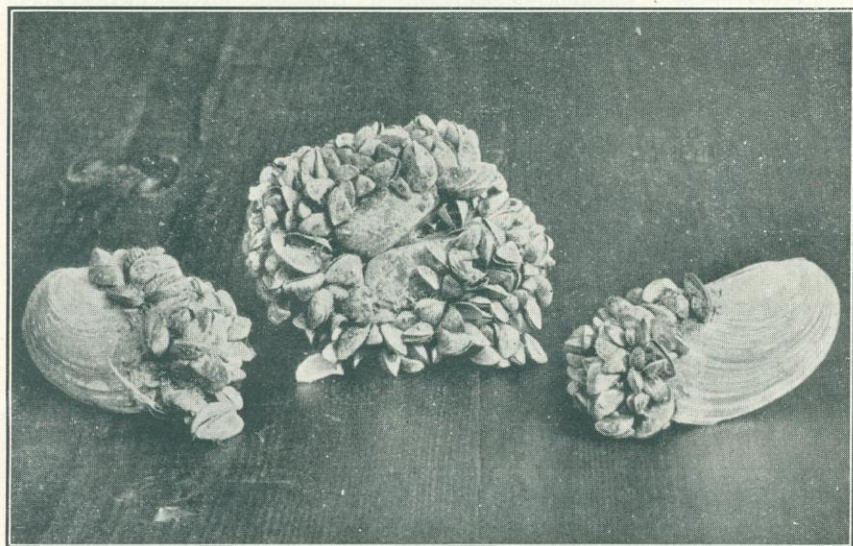
nek későbbi fokozataiban azonban lassan háromszög alakot ölt. A vízben szabadon élő lárvaalakja a balatoni halak kedvelt tápláléka. Ez az egyik körülmény, amelyik valamennyire határt szab még rohamosabb elterjedésének.

Mivel testalkata olyan, hogy iszapban nem

Vándorkagylóktól ellepott balatoni rák. Haller László dr. felvétele.

maradhat meg, kénytelen tapadó életmódot folytatni. Amit megközelíthet, azt megszállja. Csoportosan vagy fűzrszerűen helyezkedik el. Megtalálhatjuk kákán, nádszálon, hináron, gyékényen, a rákok hátán vagy a Balaton többi kagylójának héján, hasonlóképpen deszkán, gerendán, parti sziklán, csónak- vagy hajófenéken és a vízben lévő minden elképzelhető szilárd tárgyon. Az utóbbi években a Balaton környékén a vízvezetéki és szennyvízcsatornák belsejében gyakran tömegesen találtak. Volt olyan eset is, hogy a vándorkagylók elszaporodása miatt kellett a csöveket, sőt a szűrőkészülékeket is kicserélni, mert belső üregüket eltöltték és ezzel megakadályozták a víz

Tavikagylókon megtelepedett vándorkagylók. Haller László dr. felvétele.

áramlását. A vízben szabadon élő lárva ugyanis olyan apró, hogy a vízzel együtt könnyen áthatol a nem tökéletes vízszűrőberendezéseken és eljut a csövezetékbe is, megtapad bennük, fejlődni kezd és csoportos letelepedésével az említett üzemi zavarokat okozza.

Természetesen a hajók testét is belepi. Erről *Grammatik Mihály* érdekesen számolt be a »Tenger« 1935. évi egyik cikkében. Megemlíti, hogy a hajók fenekére tapadó vastag kagylóréteg igen nagy gondot okoz a balatoni hajóstársaságnak. Egyrészt azért, mert emiatt többször kell a hajót takarítani, másrészt meg azért, mert a hajó megvastagodott feneké és oldala a nagy súrlódás miatt gyorsaságát csökkenti. Régebben a Balatoni Hajózási Részvénytársaság személyszállító- és uszályhajóit csak négy-ötévenként tisztították és tataroztatta. 1935 óta azonban — a vándorkagyló gyors elszaporodása miatt — az évenként való takarításra van szükség, ami a vállalatnak tetemes költségtöbbletet okoz.

A hajófenék megóvására különféle mérgezett festékanyagokkal kísérleteztek. Egyik ilyen kísérlethez az *antifouling* nevű mérgezett festéket használták. Ez azonban nem járt számottevő eredménnyel, mert a kagyló kapaszkodásra való bizzuszkötege, vagyis a kagylószakáll a mérget nem ereszti át szervezetébe, ezért nincsen ártal-

mára. Mások a mérgezett festék helyett a magától lehámló festéket tartották jobbnak, de ez sem sokat használ, mert ha le is pattogzik, nem biztos, hogy vele együtt a festékrétegbe mélyen beágyazott állat is lehull. A bronzfesték sem vált be. A tihanyi Biológiai Kutatóintézet is több ilyen festékekkel kísérletezett, de szintén nagyon hiányos eredménnyel. Egyetlen sikeres védekezési mód a gyakori tisztogatás, csak hogy ez nagyobb hajótestek esetében igen költséges munka.

Ilyen károkat okoz a hajózásnak ez a jövevény kagylófaj, s ezenfelül éles héja a fürdőzők testi épségét veszélyezteti.

Ezek a vándorkagylónak anyagi és kényelmi szempontból való kellemetlenkedései. Elszaporodásának természetudományi szempontból is fontos és elszomorító eredménye még az, hogy amióta bekerült a Balatonba, vagyis néhány év óta, a tó állatvilágában lényeges változások észlelhetők. Az ezelőtt tömegesen élő balatoni kagylófajoknak ma már többnyire csak a héjára akadunk. A rájuk települő és héjukat koszorúszerűen körülburkoló *Dreissensia*-k életműködésüket megbénítják és halálos ölelésükkel életüket kioltják. Ilymódon tizedeli meg ez a jövevény a Balaton ősi kagylóvilágát. Ha ennek a pusztításnak arányai nem apadnak, nemsokára már csak az emlékek megmaradt héjtömegeket mutogathatjuk, mint szép »magyar tengerünk« régi lakóinak maradványait.

Hogy a vízinnövényzet fejlődésére van-e káros hatása, azt nem tudjuk, még nem vettük észre. Azt azonban máris tapasztaljuk, hogy a Balaton rákvilága szintén sokat szenved ettől a hívatlan vendégtől, ugyanis a hálóba kerülő balatoni rákok nagy részének kemény páncélján találjuk a vándorkagylónak egyes, vagy csoportos példányait.

Ilyenmódon változhatnak meg egy tó életkörülményei még napjainkban is, szinte szemünk előtt; nem kellene ehhez évtizedek!

Ez egyúttal intőjel az elbizakodott ember számára, hogy tudományával még ma sem tudja a természet jelenségeit megváltoztatni. Hiába követnénk el bármit a vándorkagyló kiirtására, igyekezetünknek a Balaton többi élőlényére is áldozata lenne. Bizzuk rá az egyensúly fenntartását a természetre, majd csak gondoskodik róla azzal, hogy a vándorkagyló lárvája a halak, fejlett alakja pedig a rákok tápláléka. Talán ennek következménye, hogy elterjedésében a múlt évben már valami hanyatlás mutatkozott, az idén pedig a kikötőkben már csak figyelmesen kutatva lehet egy-egy nagyobb telepet felfedezni, ahol két évvel ezelőtt még sűrűen ellepte a sziklákat. Reménykedhetünk tehát, hogy a Balaton állatvilágában ismét helyreáll az egyensúly és a tó régi kagylói mégsem pusztulnak ki.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

Hol keletkezettek az emlősállatok? Kisebb állatrendszertani egységek, nemek, családok elterjedéséből mindjárt kiviláglik, hogy keletkezésük helye csakis a Földnek valamely szűkebb területe lehet. Ott volt »teremtésük középpontja«. Nem ilyen világos a dolog, ha a ma igen nagy területeken, esetleg az egész Földön elterjedt nagyobb egységek, például osztályok keletkezésének helyét iparkodunk megállapítani. A feladat annál nehezebb, mert kiteljesedésük ideje esetleg százmillió esztendőkre terjed s ez alatt szétsugárzásukra a szülőföldről a szélrózsa minden irányában korlátlan lehetőségek nyílhattak, amivel szükségképpen együttjár az őshaza emlékének elhalványulása is.

Emlősfajok ma a Földnek minden lakható részén élnek, de alig gondolható, hogy mindegyik ott is keletkezett, ahol ma él, hanem nagyrészt úgy kellett oda vándorolniuk más területekről, végső fokon pedig az őshazából, az emlősök legelső kialakulásának területéről. De hol volt ez az őshaza? Több bűvár megkísérelte, hogy feleljen a kérdésre. A legtöbb, főképen az állatföldrajz és az őslénytan adataira támaszkodva, az északi félgömbön keresi, a délre ellenben csak kevesen gondolnak. Az előbbieket arra építene, hogy az északi félgömb sokkal gazdagabb alakokban, jellegzetes emlősökben, s mivel egyrésztük biztosan az északiról terjedt át a déli félgömbre, valóban indokolt a gondolat, hogy az őshazát is ott keressük. Az onnan származó őslénytani leletek gazdagsága, szemben a déli félgömből származók szegénységével, régebben szintén ezt a feltevést támogatta, legalább látszat szerint.

Azonban újabbban egyre jobban gyarapszik azoknak az adatoknak a száma, amelyek azt sejtetik, hogy az emlősök bölcsője a déli féltekén ringott, noha későbbi teljes kialakulásuk, kivirágzásuk az északi félgömbön történt, s azért magasabbrendű képviselőik már onnan kerültek vissza a Föld déli felére.

Abban senki sem kételkedik, hogy az emlősök a madarakkal együtt a legősibbszabású őshüllőktől származtak. Ma már határozottan állíthatjuk azt is, hogy *Therapsida* névvel jelzett csoportjuk tekintendő az emlősök ősének. A csoport legősibb képviselői, a *Theocephaliák*, még egészen gyík-szerűek ugyan, azonban a *Cynodontiák* — »kutya-fogúak«, amit a név szó szerint jelent, mert metsző- és zápfogaik mellett hatalmasan fejlett szemfogaik is vannak — már olyan közel vannak a legősibb emlősökhöz, hogy felmerül a gondolat, vajjon nem volna-e helyesebb kivenni őket a hüllők sorából, sőt kivenni velük együtt a *Therapsidák* egész csoportját

és az emlősök eddig megkülönböztetett három alosztálya mellé negyediknek az utóbbiak osztályába sorolni őket? Fogazatukon kívül különösen koponyájuk alkotásával és hallószervük szerkezetével vannak nagyon közel a ma élő legősibb emlősökhöz, a csőrösemmlősökhöz, valamint a magasabbrendűek ébrényeihez. Azonban, hogy teljes joggal az emlősök közé sorolhassuk őket, többet kellene tudnunk belső szerveik szerkezetéről, és tudnunk kellene azt is, vajjon szőr fedte-e a testüket, mert a valódi (szarú) szőrözet tudvalevően az emlősöket minden más állattól élesen elválasztó sajátság.

Már most tudnunk kell, hogy a fokföldi híres, úgynevezett »karroo-rétegek« rendkívül gazdagok emlőszabású hüllőkben. Ott a Föld középkorának, a mesozoikumnak legelejéről, a triászban eredő üledékekben, vagy inkább hordalékokban, *Cynodontiák* maradványai együtt találhatóak ősi emlősökkel. Ősi *Therapsidák* a triászt megelőző permis rétegekből, tehát a Föld ókorának végéről, ismeretesek nemcsak Afrikából, hanem Európából és Észak-Amerikából is, ellenben a triászban, a legősibb emlősök kialakulásának korában, már csak Afrika déli részéből ismeretesek, Európa és Észak-Amerika hatalmas triászkorbeli rétegeiben nyomuk sem mutatkozik. A származástani összefüggés és a földrajzi előfordulás tehát mai tudásunk szerint arra utal, hogy az emlősök őshazáját a déli félgömbön, pontosabban talán Afrika déli táján keressük.

Soós Lajos

Kerti évelő-szarkaláb (*Delphinium cultorum*). Nadler Ferenc felvétele.

Az **évelő-szarkaláb** kertjeink egyik legkedveltebb, legdivatosabb virága. Minden esztendőben újabb alakjai jelennek meg, s a virágárjegyzékekben a kertí alakok névsorának úgyszólván vége, hossza nincs. Vannak alacsonyabb és magasabb, vannak világoskék, égszínkék, sötétkék, ibolyáskék, ibolyaszínű és fehér alakok. A kisebbek fél—egy méter, a nagyobbak egy—egy és háromnegyed méter magasak. A kertí évelő-szarkalábnak ez a nagy változatossága mindjárt érthetővé válik, amikor megtudjuk, hogy több faj keveréke. Ma már szinte meg sem lehet határozni, hogy a kertészek a kertí évelő-szarkalábnak (*Delphinium cultorum*) hány fajt kevertek össze. A kertekben az Európában is honos fajok közül a sudár-szarkaláb (*Delphinium elatum*) és a szőrösfürtű-szarkaláb (*Delphinium hybridum*) terjedt el, a keletiek közül a kínai nagyvirágú-szarkaláb (*Delphinium grandiflorum*) és a kaukázusi pompás-szarkaláb (*Delphinium speciosum*). De mindezek iránt nem volt valami nagy az érdeklődés, a divat ragaszkodott a régi egyéves szarkalábhöz. Következett azonban az évelők divatja, s ezzel egyszerre új sors virradt a szarkalábra is. Megkezdődött az említett évelő fajok keresztezése, s közben Kínából egyre újabb fajokat hoztak és belekevertek a kertí évelőszarkalábnak. Az ily módon keletkezett fajkeverék már alkalmas volt arra, hogy tenyészetiből feltűnő szépségű alakokat válogassanak ki. Ezek azután gyönyörű élénk színűekkel hamarosan meghódították a közönséget, különösen az évelők barátait. Az évelő-szarkaláb származása azonban különleges kötelezettséget is ró a kertészre. Könnyebb ugyanis a kertí évelő-szarkalábnak egyre új alakokat tenyészteni, mint a beváltakat eredeti alakjukban megtartani. Ha például valaki évelő-szarkalábhöz jut és magról szaporítja, kiderül, hogy a magról kelt növények nagyon eltérnek az anyató virágaitól. Az évelő-szarkalábat tehát tőosztással vagy dugványokkal kell szaporítani, ami nehezebb feladat. Erre a célra a szarkaláb szárát elvirágzás után le kell vágni s öszszel a tövet ki kell ásni és szét kell osztani. A hajtásokat a gyökértörzs szétvágásával különítjük el. Az új töveket cserépbe ültetjük és csak tavasszal rakjuk ki a kertbe, végleges helyükre.

Rapács R.

A vöröshajúak és a méhek. Messze a ködös multba kellene visszanyúlnunk, ha a méheknek a vöröshajú emberek iránt táplált állítólagos ellenszenve mellett bizonykodó koholmány eredetéről fel akarnók lebenteni a saisi-fátylat. S hogy ez a minden alapot nélkülöző ráfogás annyira elterjedhetett, abban nem kis része volt a »Vörös kutya, vörös ló, vörös ember egy se jó!« általában ismert szólás-mondásnak is. S bizonyára ilyesfajta »tantétel« járt annak az egy időben nagyon megbecsült londoni rendőrnek az eszében, aki nyugalomba vonulása alkalmával a méhekkkel, méhrajokkal való elbánás fogásaira írásban oktatta ki utódját.

Közbevetve el kell mondanunk, hogy a londoni rendőrségnek ez a derék tagja csakugyan pompásan tudott bánni a vidékről »megszökött«, s London utcáin sokszor nem kis zavart és forgalmi akadályt okozó méhrajokkal. Úgy, hogy ha a városnak bármely pontján jeleztek »méhrajveszedelmet«, minden egyes esetben neki kellett a »lázadó szökevényeket« ártalmatlanokká tennie, vagyis a rajt befognia.

Nos, a mult esztendőben nyugalomba vonult derék rendőr kötelességének tartotta tapasztalatait írásba

foglalni, hivatali utódját részletesen kioktatni. Utasításainak két sarkalatos pontja közül az egyik úgy szól, hogy vöröshajú ember őrizkedjék a méhektől, s még közelükbe se menjen, mert felbőszíti őket. A másik megszívlelendő(?) tanács szerint pedig az alkoholt kedvelő ember se közeljék — kivált rajzó — méhekhez, mert biztos, hogy a rovarok bősziült támadást intéznek ellene.

A vöröshajúakat azonban megnyugtathatjuk, a müncheni állattani intézet nagyon sok kísérlete alapján már régebben kiderítette, hogy a koholmánynak semmi alapja sincs. De nem is lehet, mert a méhek szeme a sötétvörös, sötétszürke és fekete színeket nem tudja egymástól megkülönböztetni. Biztos tehát, hogy a méhek az embereket sem hajuk, sem bőrük színe szerint nem osztályozhatják.

De ha a londoni méhbarát-rendőr megfigyelése a vöröshajúak esetében téves volt, éppen így nem igazolhatjuk a méheknek az alkoholtól való irtózására vonatkozó állítását sem. Hiszen közismert dolog, milyen szívesen keresik fel méhek is, darazsak is a cefrés kádakat. Kivált bizonyos illó anyagokkal illatosított szeszitalok iránt árulnak el vonzódást. Arról azonban csakugyan lehet szó, hogy a »beszeszelt«, s ezért rendszerint izgatott, nyugtalan ember a méhes közelében viselkedésével fokozza a méhek támadó kedvét.

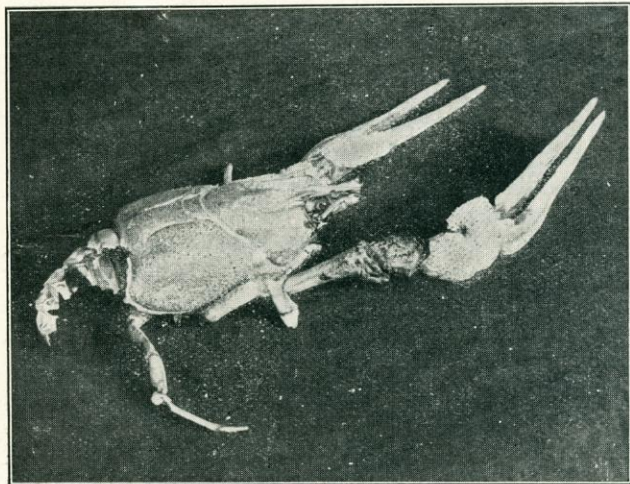
Nekem különben sem a müncheni állattani intézetnek, sem más tudományos szervnek kísérletei nem mondhattak újat...

Gyermekkori emlékeim egyike, hogy a rajzás idejére atyám raj-örre »nevezett ki«. Ami egyfelől annyit jelentett, hogy méhesünk közelében kellett játszanom, s nem szökhettek ki például a közeli libalegelőre; másfelől pedig azzal a kötelezettséggel járt, hogy ha valamelyik raj »kijött«, atyámhoz — ha meg nem volt otthon, Szunyogh bácsihoz — kellett elrohannom. Szunyogh bácsi — mézszáros, jómódú gazda, falunk legnagyobb méhésze — pedig határozottan vörös ember volt! Bámulatunkat pedig azzal érdemelte ki, hogy közvetlenül 60—70 kaptárra rügő méhese előtt, bárminő élénk és sűrű volt a kis mézgyűjtők röpködése, fődetlen fővel, csupasz kézzel járt-kelt, tett-vett. Akármelyik kaptárt felemelte, belenézett, sőt kézzel beleturkált. Csak a pipa nem szakadt ki a szájából. Gyerekésszel valóságos varázslónak néztem Szunyogh bácsit, aki ellen a legmérgeesebb méhecske sem mer szuronytámadást intézni.

S mindezen felül... nem sok idő mulva — Szunyogh bácsi halálának okát a halottkém a megfelelő rovatba így vezette be: »*Delirium tremens.*« Gaál István

Fajtársaikat felfaló balatoni rákok. A tihanyi Biológiai Kutatóintézetben a balatoni rákok megfigyelésével is foglalkoztak; a halászok hálójába akadt rákok közül sok került az intézet akváriumaiba. Noha a kísérletek főképen a rákok vedlésére és a vízben oxigénfogyasztásukra vonatkoztak, életmódjukat is érdemes volt megfigyelni. A sok együtt tartott állat között napirenden volt a civódás. Az öszszetűzések következménye az lett, hogy rövid idő multán alig akadt a vízmedencékben éptestű rák. Egyik az ollóját, másik a csápját vagy egyikét lábát vesztette el a küzdelemben. Hamarosan észre lehetett venni, hogy a társaságban, különösen az etetés alkalmával, a legerősebb uralkodik. Kényúr módjára elkergette a gyengébbeket a haldaraboktól, s a többi csak akkor juthatott táplálékhoz, ha a zsarnok már

jóllakott. Amikor élő halat eresztettünk közéjük, a kövek alá rejtőzve, mozdulatlanul lesték közeledését, azután hirtelen, mégis esetenül rohanva, ollójukat nyitogatva, igyekeztek az áldozatot elkapni. Az ilyen támadás azonban egészséges hal ellen a legtöbb esetben nem sikerült.

Fajtársai által felfalt balatoni rák maradványa.
Haller László dr. felvétele.

A halacska idejében észrevette a veszedelmet és egy-két könnyed farkcapással megmenekült a fenyegető ollók elől.

Táplálékában a rák egyáltalán nem válogatós. Úgy látszik, a dögöt többre becsüli a friss húsnál, mert vele lehet leginkább varsába csalni. Ez a tulajdonsága azt a feltevést is igazolja, hogy jó szaglószervei vannak. Rendes tápláléka kagyló, csiga, ebihal, rovarok és apró halak. A tapasztalatok igazolják, hogy fajtársainak hulláit is felfalja. Ugyancsak a Biológiai Kutatóintézetben ismételt tapasztalták, hogy a küzdelemben elpusztult rákok tetemét társaik rövid idő alatt mohón megették. Képünk is ilyen ráktetemet ábrázol. Jól látszik rajta, milyen ügyesen rágták ki a lágy részeket a kemény kitin- és mésztartalmú burokból, úgyhogy csak az ehetetlen páncéldarabok maradtak meg.

Az állatoknak az a szokása, hogy fajtársaikat megtámadják és megeszik, egyáltalán nem ritkaság. Különösen az alsóbbrendű gerincesek és a gerinctelen állatok között gyakori szokás, de van rá példa az emlősök világában is. *Nadler Herbert* »Cserkészeten és lesen Nagymagyarországon« című könyvében például néhány olyan esetet mond el, amelyben a barnamedve felta fajtársa tetemét.

Haller dr.

Egy kutya emlékére. »Basi« a tihanyi Biológiai Intézet kutyája volt. Ilyenkor, nyár elején mindig örömmel üdvözölte a visszatérő ismerősöket. Tudott emlékezni azokra, akikkel megbarátkozott, nyakukba ugrott és szomorúan nézett a távozók után, különösen, ha a hullámok hátán távoztak. Fehérségével és kék szemével az emberhez szelidült. Jó állat volt, emberbarát volt és mindenkit meg akart érteni, aki őt szerette, talán még azt is, aki nem szerette. De ilyen ember kevés

volt, mert ábrándos nézésű, kék szemével mindenkit meg tudott hódítani.

Állattenyésztői értelemben bizonyára nem volt nemes fajta. Volt benne talán valami a házörző kuvaszból. Néma megadással tartott ki őrhelyén akkor is, ha barátai eltávoztak. Tudta, hogy nem viszik el magukkal s lehet, hogy ragaszkodott is helyéhez. Szeretett a víz partján lenni, szívesen fürdött és pajkosan úszott a vízbe dobott fadarabok után.

Kevesen tudják, hogy Basi szilaj is tudott lenni. Ha akart. Mert magatartása legtöbbször arra vallott, hogy nem szereti az elhamarkodott lépéseket. Csendes, inkább megfontolt volt és kicsit gyávának látszott. De sűrű fehér bundája sok forradást, idegen kutyákkal vívott párbajok rejtett nyomait takarta. Sokszor ő kezdeményezte a harcot. Mindig az erősebbekkel verekedett, még ha kárát vallotta is. Nem titkolta hagyományos kutyairigységét, s ezt neki éppolyan kevésbé róhatjuk fel, mint a többi kutyának. Az ölebeket, ezeket a városi műkutyákat, ha nagyritkán alkalma volt ilyeneket látni, megvetette, csak megszagolta, aztán figyelemre sem méltatta őket. Mintha csak azt gondolta volna, hogy ezek még verekedésre sem valók.

Sok jóbarátja, akihez vonzódott, mind városi ember volt. Jellemző tulajdonsága volt, hogy gyűlölte a gyorsaságot. A gépkocsikat megugatta, haragjában versenyt futott velük és sokszor elébük ugrott. Ha visszatartottuk és korholtuk, okos szemével nézett bennünket, mintha csak azt mondta volna: — Én is

»Basi«. Rotarides Mihály felvétele.

tudok gyors lenni, ha akarok, de mire való ez az örült rohanás?

Egyszer aztán Basi kimult. Szerencsétlenség érte. Úgy sajnáltuk, akár egy embert, akit az élet sodra elragadott.

Rotarides Mihály

KÖNYVEKRŐL

A természet világa. Második kötet: *A légkör.* Szerkesztette Réthly Antal dr. Százéves fennállásának emlékére kiadja a kir. magy. Természettudományi Társulat. Budapest, 1939. 400 oldal, 4 színes, 21 fekete műmelléklettel és 244 ábrával. A félbőrbe kötött négykötetes sorozat ára 80 pengő.

A sorozat első kötetét — »A csillagos ég« — folyóiratunk márciusi számában ismertettük. Amerikai munkamenetre emlékeztető tüneményes gyorsasággal jelent meg a sorozat második hatalmas kötete, »A légkör«. Amilyen pompás volt az első, éppolyan díszes a második kötet is. A légkör tudományát teljesen felölelő, a tárgyat összefoglaló ilyen nagyszabású és népszerű, megbízható mű, magyar nyelven még nem jelent meg.

A könyvben feltárul előttünk a légkör, a levegő összetétele, az időjárás minden erőforrása, a hő- és fény sugar útja, a szelek világa, a parányi vízcsepp és a csillogó jégkristály alkotta felhők birodalma. Korunk igényeinek megfelelő »az időjárás és a repülés«, valamint »az időjárás és a hadviselés« című két fejezet. Az alsó-légkör felső rétege Piccard tanár felszállása óta általában ismert, de kevesen tudnak valamit a még magasabb légkör szerkezetéről, a magas-légkör alsó és felső rétegeiről. Pompásan magyarázza a könyv a légkör hangtüneményeit, a vihar szél fenséges zúgását, néha hátborzongató visítását és az alig érzékelhető gyenge szél huzal-zengését, a villamos vezetékek és a távbeszélőhuzalok csodálatos zenei hangjait. A légkör fénytüneményei közül csak az alföldi délibábot hangsúlyozzuk. Külön fejezet foglalkozik a föld éghajlatával, a kis területek éghajlatával, s ez utóbbi keretében megtanulhatjuk, milyen a »pesti éghajlat«. Az időjárás kutatásnak külön eszközei, műszerei vannak, ezekkel is megismerkedünk. A különleges és érdekes időjárási jelenségek közül a csodaesőket, vihardagályokat és víztölcséreket említem. Az elemi csapásokról, az árvízről, felhőszakadásról, éhínségről, szárazságról, szigorú telekről, tornádószerű viharokról is bőven olvashatunk. A légkör villamos jelenségeiről szóló fejezet a villámok világát tárja elénk és két fejezet az olvasót az időjárási jelentések készítésének titkaiba avatja be. Az időjárás mesterséges irányítása még a jövő feladata, az időjárási erőforrások kiaknázása azonban már valóság. A könyv két érdekes fejezettel, — »a népies időjárási szabályok« és »a légkör multja és jövője« — zárul.

A könyvet nagyszerű szaktudással a művelt közönségnek Aujezshy László dr., Bacsó Nándor, Réthly Antal dr. és Tóth Géza írta. Különös érdemük — a népszerűségen felül — a magyarosságra való törekvés; a kiváló szerzők tömörked idegen műszót helyesbítettek igen jó magyar kifejezésekkel.

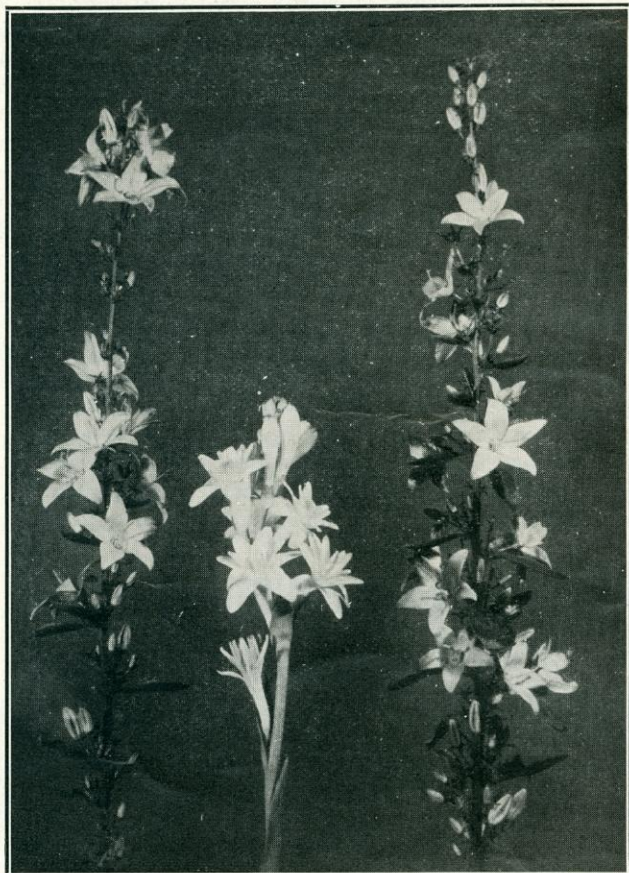
A könyv képanyaga igen szép és gazdag, még a tavaly januárban hazánkban látott északifény színes képét is megtaláljuk benne. Csak megismételhetem a sorozat első kötetéről mondottakat: A könyv kötése, nyomása, papirosának jósága kifogástalanul jó, szép, ízléses és elárulja, hogy mind a Természettudományi Társulatot, mind az Egyetemi nyomdát a legszebbre és a legjobbra való törekvés ösztökélte. A sorozatnak második kötete is megérdemli, hogy tízezres sorozatokban fogyjon, mert ilyen munka igazán kivételesen kerül forgalomba.

Éhik Gyula dr.

ÁLLATKERTI HÍREK

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERTJÉNEK KÖZLEMÉNYEI

A tubarózsa hajtatása. Néhány év óta állatkertünkben, mind az üvegházakban, mind a kerti virágágyakban, sok a tubarózsa. Hasonló célra használjuk a felérvirágú és termetre hozzá hasonló sudár-harangvirágot (*Campanula pyramidalis*) is. A sudár-harangvirág olcsó növény, mert házilag neveljük magról, ellenben a tuba-

Középen tubarózsa (*Polyanthes tuberosa*), kétoldalt sudár-harangvirág (*Campanula pyramidalis*). Haller László dr. felvétele.

rózsát hazai termelőtől kell beszereznünk. A tubarózsa (*Polyanthes tuberosa*) hazája Mexikó, a sudár-harangvirágé a Földközi-tenger melléke. Mind a kettő már régen kedvelt virág a magyar kertekben.

Állatkertünknek nyaranta az esti hangversenyek alkalmával is van sok látogatója. Hogy kertünk virágai-
ban esti közönségünk is gyönyörködhessek, a virágágyakba olyan növényeket ültetünk, amelyek esti világításban is jól érvényesülnek. Erre a legalkalmasabb a tubarózsa vakítófehér virágával és kellemes illatával. Kertészetünkben a gumókat március végén, április elején cserepekbe, televényes, rostált melegágyi földbe ültetjük. Ajánlatos a cserepeket használat előtt marhatrágylében megáztatni. A gumókat a hajtatáshoz olyan mélyen süllyesztjük a földbe, hogy teljesen takartak legyenek. Majd a cserepeket a melegágyban süllyesztjük félig a földbe és ott három-négy hétig

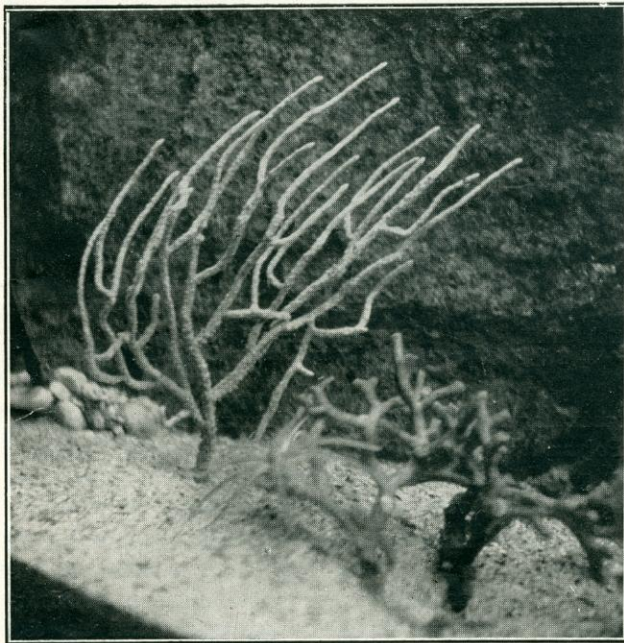
zárt helyen tartjuk. A fejlődő növényeket mindaddig nem szellőztetjük és nem permetezzük, amíg a gumók jól meg nem gyökeresedtek. Aztán fokozatosan szoktatjuk őket a friss levegőhöz. A melegágy ablakait eleinte csak nappalra, majd néhány hét múltán éjjelre is eltávolítjuk. Öntözésük is fokozatos legyen. Amikor a melegágy ablakait már levesszük, a hajtást segíti, ha a növényeknek új meleg földtalpat készítünk. Ilyenkor a kiszedett cserepesnövények visszahelyezése alkalmával vigyáznunk kell a sor- és növénytávolságra, hogy a gazdag levélzet szabadon fejlődhessen és egyik példány a másikat a növekedésben ne gátolja. Júniustól hetenként háromszor-négyszer a növényeket marhatrágyaléval bőségesen megöntözzük. Nyáron az esetleges zivatarok és jégesők ellen védőeszközökről, léckeretekről kell gondoskodnunk.

A tubarózsát oldalsarjakkal, fiókgumókkal szaporítják. Ezzel az állatkertben nem foglalkozhatunk, mert a fiókgumóknak virágzó növényekké nevelése két-három évig tart, erre pedig, sajnos, nincsen helyünk. Az oldalhajtásokat a növényen hagyjuk, ezzel szebbé, gazdagabbá tesszük.

Király

Az állatkerti akvárium tengerivízü medencéit ismét benépesítettük. A tengeri állatok idei szállítmánya az Adria partjáról, Rovignóból az államvasút igazgatóságától erre a különleges célra kapott vasútikocsiban, gyorsvonaton, április 23-án érkezett Budapestre.

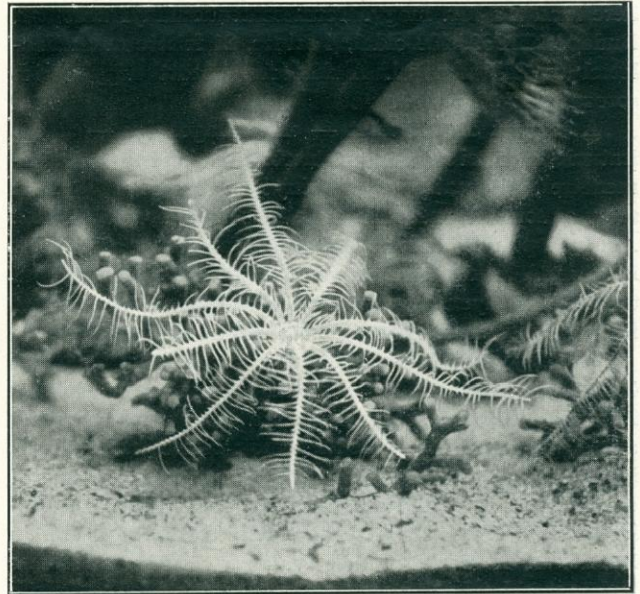
A különbözőfajú tengeri halak között legdíszesebbek, legszínpompásabbak az ékes-papagájhalak és a pávahalak. Mind a két faj tengeri moszatok között él. Igen bizalmatlan, félős halak, a medencéjük üvegfala előtt sétáló közönség elől eleinte rendszerint elrejtőznek. Mellettük vannak a sziklahalak. Ezeknek a fején a

Fehér-kéregkorall az állatkerti akváriumban.
Szombath László felvétele.

bojtos-szélű bőrlebenyeket a víz áramlása ide-oda mozgatja, ezért inkább moszattal benőtt szikladarabokhoz, mint halakhoz hasonlók. A ráják, kisasszonyhalak, pókhalak többnyire medencéjük alján, a homokban tartózkodnak, csak szemük látszik ki belőle. A ráják nappal,

a kisasszonyhalak éjjel rejtőznek el, a pókhalak pedig mindig a homokban vannak, csak táplálkozás alkalmával bujnak ki belőle rövid időre. A többi nagy medencében az Adria-tenger partvidékén élő egyéb halfajok vannak. Valamennyit életmódjuknak megfelelően csoportosí-

Tengerililiom az állatkerti akváriumban. *Szombath László felvétele.*

tottuk. Egy kisebb medencében a csikóhalak uszkálnak. A sakkjáték lovacskájához hasonló csikóhal a tengerivízü akváriumok egyik legvonzóbb látványossága. Táplálásuk igen körülményes, ezért fogságban csak rövid ideig élnek.

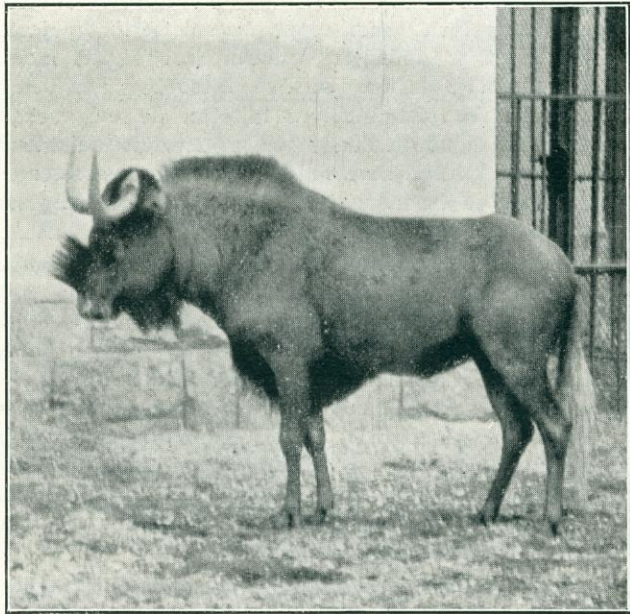
Az alsórendű állatok gazdag gyűjteménye tíz kisebb medencét tölt meg. A különböző tüskésbőrű állatokat, a tengeriugorkákat, sünöket, csillagokat, tengerirózsákat, zsákállatokat, apró rákokat, csigákat, kagylókat, mohaállatokat, korallokat és a nyíló virágokhoz hasonló csövesférgeket, tengerililiomokat lehetőleg természetes környezetükével megegyező módon helyeztük el. Akváriumunkban évek óta nem volt tengerililiom. Ezidén több példányt sikerült beszereznünk. A tengerililiomok igen kényes, törékeny állatok, ép példányt a tengerből kihalászni csak ritkán sikerül. A háló vontatása közben ugyanis mind megsérül.

Az alsórendű nagyobb állatok közül bemutatjuk a polipot, homárokat, langusztákat, nagy-tengeripókokat. A csikóhalak medencéjében egy norvéggrák (*Scampi*) is van. Az előkelő vendéglők étlapjáról nálunk is jól ismert »scampi« a Quarneroi-öbölben nagyobb mélységeken él. Nagyszámmal csak a norvég partok mentén és a Quarneróban honos. Az inyencek étele, ezért a volt magyar tengerpart állatvilágának egyik legértékesebb tagja.

Szombath

Fehérfarkú-gnók. A legutóbbi állatszállítmánnyal Budapestre érkezett három fehérfarkú-gnú az állatkert legérdekesebb látnivalói közé tartozik. Noha ezek a különös alakú állatok az antilópok családjába tartoznak, csak gyors futásra alkalmas vékony lábukon ismerhető fel jól az antilóprokonság. Fejük a szarvasmarháéhoz, farkuk pedig inkább a lóéhoz hasonló. Szőrük szürkésbarna, farkuk fehér. Felálló sörényük olyan, mint a zebbráké, merev szőrszálak alkotják. Orrhátukon érdekes fekete szörpamacs van. Szemöldökük fehér, szakálluk

pedig fekete. Ideges, félénk és vad állatok. Még ápolójukkal sem akarnak megbarátkozni, sőt takarítás közben vigyázni kell, hogy váratlanul meg ne támadják. Gyakran verekednek, szerencsére azonban kifutójuk olyan tágas, hogy menekülésre bőven van helyük, ezért

Fehérfarkú-gnű. Szabó Ferenc dr. felvétele.

nem tesznek egymásban kárt. A három állat közül a bika és az idősebb tehén Hollandiából, a fiatalabb tehén pedig a müncheni állatkertből származik. *L. Ruhe* német állatkereskedőtől vásároltuk őket. Eredeti hazájuk Afrika déli része; ott a mult század elején még nagy falkákba verődve éltek, azonban a búrok mészárlásnak is beillő esztelen vadászatukkal majdnem teljesen kipusztították őket. Csak azok a példányok tudtak megmenekülni, amelyek nagyobb védett birtokokra húzódtak. Ezek a nagybirtokosok kímélték és védték őket, a hatóságok pedig teljes vadászati tilalmat rendeltek el védelmükre. Ezekkel az intézkedésekkel sikerült is őket megmenteni a teljes kipusztulástól. Ritkaságuk miatt kevés jut belőlük állatkertekbe. Az európai állatkertek közül a müncheninek van a legnagyobb fehérfarkú-gnű állománya. Szerencsés véletlen, hogy mi is hozzájuthattunk ezekhez az értékes állatokhoz.

A fogságot igen jól bírják, sőt szaporodnak is. Az időjárás viszontagságaival szemben ellenállóak, táplálékukban igénytelenek és jó étvágyúak. Példányaink jól fejlett, egészséges állatok. Reméljük, hogy majd nálunk is szaporodnak és tenyésztésükkel hozzájárulhatunk ennek az afrikai érdekes antilópfajnak megmentéséhez.

Szabó dr.

»Pityú« nevű kéttülkü-orrszarvúbikánk már tíz év óta él Budapesten. Az állatkert igazgatósága 1929 tavaszán *L. Ruhe* német állatkereskedőtől 31.000 pengőért vásárolta. Mai értéke már jóval nagyobb; legértékesebb állatunk. 1929-ben, amikor hozzánk került, csak 94 centiméter magas volt. Most, fejlett korában magassága 154 centiméter.

A budapesti állatkertnek azelőtt sohasem volt orrszarvúja. Ezzel a mind nehezebben beszerezhető,

érdekes afrikai vastagbőrűvel csak a legnagyobb külföldi állatkertek dicsekedhettek. Tíz év óta azonban az orrszarvúval és még sok más értékes állattal gyarapodva, a budapesti állatkert is elfoglalhatta méltó helyét az európai állatkertek rangsorában.

»Pityú« nemcsak mint természetrajzi ritkaság, hanem mint egyéniség is megérdemli az érdeklődést. Természete, illetve némely tulajdonsága hasonlít »Sziám« nevű népszerű indiai-elefántbikánkéhoz. Pityú is a vastagbőrűek házában bizalmatlan, zárkózott kedélyű remeteje. Néha egyáltalán nem hederít látogatóira és egész nap szalmaágyán pihen, máskor meg izgatottan fel-alá sétál és időnként félelmetesen ordítva ijeszt rá a nyugalmat háborító közönségre. Amikor ivarérett lett, nem lehetett a kerítésen belül hozzá közeledni. Még ápolóját sem engedte be magához és valami körülményes, furfangos módszerhez kellett fordulni, amikor szárazságtól repedező bőrét be akarták olajozni. Belső férohelyén egész télen nyugtalanul viselkedett. Ha valaki előtte gyorsabban mozgott, már izgatott lett és otrombán ügetve, szarvát előre szegezve indult támadásra. Nyáron mindig nyugodtabb volt, mert egész nap szabad levegőn süt-kérezhetett, fürödhetett s ezzel jobban elszórakozott.

Ilymódon megközelíthetetlenül élt nálunk kilenc esztendeig. Tavaly azután viselkedése meglepően megváltozott. Észrevettük, hogy nem eszik olyan jó étvágygal, mint azelőtt. Rendes szokásait is elhagyta; ha lábra állt, bágyadtan vánszorgott, egyébként csaknem egész nap mozdulatlanul feküdt. Csak szapora lélekzéséről lehetett látni, hogy él. Súlyos betegség támadta meg, annyira elgyengült, hogy lábra sem tudott állni. Bátran be lehetett hozzá menni, mert tehetetlenné vált és tűrte az orvosi kezelést. Sokáig nem mutatkozott rajta javulás. Nagysokára egyszer mégis felállt és térdig belegázolt fürdőjébe. Érezte a kezelés és a fürdő jótékony hatását, mert betegsége alatt egyszer sem ellenkezett és támadó szándékot sem mutatott. Hetek teltek el a teljes gyógyu-

»Pityú«. Haller László dr. felvétele.

lásig, közben pedig magaviselete megváltozott. Megkedvelte az embereket, akik megint lábra állították és talán a maga módján valami hálafélt is érzett megmentői iránt. Most már nem haragszik, ha látogatói a rács elé állnak, sőt bizalmatlansága annyira elmúlt, hogy

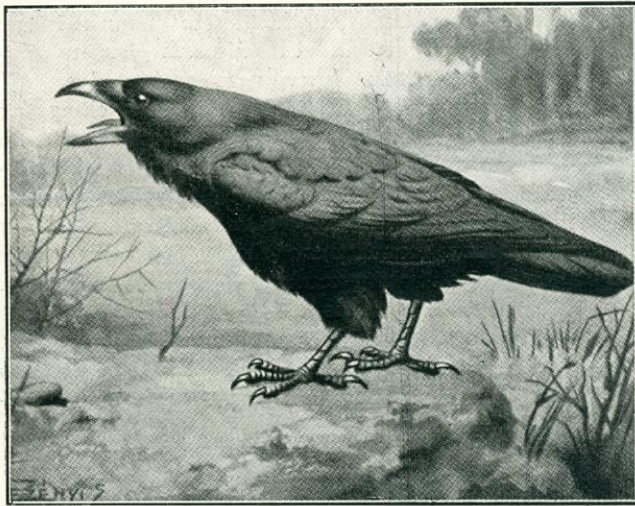
az ember kezéből fogadja el a jó falatokat. Békésen sétál kifutójában és elszórakozik a szomszédos fiatal elefánttehénnel, játékosan bökdösve közöttük a vaskerítést. Ápolója most is bejár hozzá és szükség esetén bátran beolajozza cserepes bőrét. Ez a művelet mindig igen mulatságos. Pityú egy darabig meglepődve forgolódik, hogy ápolóját elérje, de az vele együtt forog. Egy-két-perces körséta után megnyugszik és egykedvűen tűri, sőt talán élvezi is az olajjal való kenetetést.

Orrszarvúbikánk most körülbelül tizenkétéves. Fajának igen szépen fejlett példánya. Tízéves állatkerti életében csak egyszer volt komolyan beteg, de meggyógyult és reméljük, hogy jó egészségben még sokáig lesz állatkertünk meglegedett lakója.

Haller dr.

Az állatkert hollója az egykori baromfiudvar helyén a kis ragadozómadarak számára átalakított egyik röpdében egyedül él. A holló (*Corvus corax L.*) szép, fényesfekete tollazatú madár. Csőre, szeme és lába is fekete.

Életkora, ajándékozója szerint, negyven-negyvenöt év. Az öregedés jelei azonban még nem látszanak rajta.

Holló (*Corvus corax L.*) Vezényi Elemér vízfestményes után.

Kitűnően lát és hall. Fürgén mozog, jó étvágya van és mindig valami huncutságon töri fejét. Az embertől nem fél, mert fiókakora óta fogságban él. A múlt évben, augusztusban került az állatkertbe. Új környezetét hamar megszokta. Első dolga az volt, hogy a vele szemben lévő réceudvar lehangosabb lakója — egy párja vesztett paradicsomlúd (*Casarca variegata Gm.*) — hangját megtanulta és utánozta. Ezzel mindjárt nagy galibát és csalódást okozott, mert a paradicsomlúd már azt hitte, hogy megkerült párja hívogatja. Egyszer reggel újabb tréfát eszelt ki. Behúzódott egy sarokba és a röpdét tisztogató, mítsem sejtő ápolóját hangos »jó reggelt«-tel köszöntötte. Az ámulatba ejtett ápolótól aztán megkérdezte: »hogyan vagy?« A szavakat kissé énekelve, de tisztán, érthetően mondja, csak az *r* betűt ejti ki berregve.

Amikor ismerőst lát, szépen köszön és várja, hogy fejét megvakargassa. Olyankor kedveskedve kell hozzá szólni, különben megsértődik. Erős csőrétől óvakodni kell, mert még a bőrkesztyűt is könnyen felhasítja vele.

Egyszer valakitől egy fényes kétfillérest kapott. Órákhosszatt eljásztogatót vele és féltve őrizte. Csőrébe

vette, forgatta és ide-oda szaladgált vele. Egyszer, amikor éppen patkányt falatozott, az ápoló incselkedésből a pénzt zsebre tette. A holló ezt rögtön észrevette. A falatozást abbahagyta és nagy hangon lármázni kezdett. Tollait is felborzolta, szárnyával csapkodott és mulatságosan ugrándozva, furcsán lépkedve, követte megrablóját. Közben »karr-karr-jak-jak« hangját hallatta, ami hollónyelven talán csupa becsületsértő kifejezés. Saját nevét is emlegette, mintha azt akarta volna mondani, hogy a pénz az övé. Később a kétfillérest visszakarta és biztos helyre rejtette, de még sokáig annyira haragudott, hogy a megkezdett falatozást sem tudta folytatni. Estére azonban a rajta esett sérelmet elfelejtette és hazafelé tartó ápolójától barátságosan horgyléte felől érdeklődött.

A szabadban élő holló nagyon óvatos, vad madár és az emberlakta területeket kerüli. Hazánkban csak helyenként, a déli megyék nagykiterjedésű erdősegeiben mutatkozik. Többnyire párosan él és hűséges holtig tart. Fészket magas fák sudarára szereti építeni. A holló tojásait már márciusban rakja, tehát légkorábban költő madaraink közé tartozik. Fiókait szorgalmasan táplálja és gondosan neveli fel. Határozottan káros madár; a gyümölcs, növény, rovar, csiga, tojás, kisebb madár és emlősállat egyformán kedves tápláléka. Európa, Ázsia és Amerika északi felében él.

Az állatkert hollója Szolnok megyéből, a pusztatöviskesi erdőből származik.

Stohovszky

Az Állatkert ajándékozói. 1939 március, április és május havában a következő ajándékok érkeztek az állatkertbe: *Schuler Dezsőtől* egy Phylodendron; *Lángfalvy Árpádtól*, *Bosznai Endrétől* és *Kirchner Bélától* egy-egy karvaly; *Flesch Richárdtól* egy macskabagoly; *Preszner Sándornétől* egy feketeterítő; *Pieri Mária*tól egy hullámospapagáj; *Rovó Jánostól* egy szárcsa; *Rakovszky Ivánnétől* egy indiai-koronáslúd; *gróf Csekonics Endrétől* egy kislilik; *Székely Sándortól* egy őz; *Schibel Elemértől* egy puli; *Mollár Alexandrától* két selyemmajom; *gróf Esterházy Ferentől* egy őz; *Martini Tamástól* egy sündiszó; *Körmendy Ferentől* egy orosznyúl; *Soós Nagy Bélától* egy kuvasz; *Baron Gyula dr.-tól* két puli; *Izsák Márton*tól egy vetésivarjú; *Rónay Miklóstól* egy fehérharcsa; *özv. Nadler Róbertnétől* egy foltos-szalámandra; *Máté Veronkától* és *Mráz Sándortól* egy-egy mocsáriteknős; az *Állatorvosi egyetem kórbonctani intézetétől* két hullámospapagáj; *Probáld Sándortól* egy pocgém; *Boér Zoltántól* hat fehéregér; *Szentmártoni Radó Kálmántól* egy gímszarvas; *Ferdinandy György dr.-tól* és *Percze Istvántól* két-két vörösróka; *Szantner Lajostól* egy mókus és az »Azur« laboratóriumtól száz fehéregér.

Az 1939 március, április és május havában beérkezett ajándékokat ezúton is hálásan köszöni az

Állat- és Növénykert igazgatósága.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza.

APRÓ HIRDETÉSEK

Az apróhirdetés minden szava 20 f.; előfizetőknek 10 f.
A legkisebb hirdetés egyszeri megjelenése 2 pengő;
előfizetőknek 1 pengő.

Előfizetési vagy hirdetési díj Állatkert Budapest, XIV.,
küldendő.

Természettudományi Közlöny. Szerkeszti: Zimmermann
Ágoston közreműködésével Gombocz Endre és
Szabó-Patay József. Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, VIII., Eszterházy-u. 16.

Magyar Foxterrier-Tenyésztők Egyesülete Budapest, VII.,
István-út 2. Hivatalos órák hétfőn és csütörtökön
d. u. 3—5 óra között. Telefon: 142-474.

Magyar Tacskó-Tenyésztők Egyesülete Budapest, VII. ker.,
István-út 2. Telefon: 142-474. Hivatalos órák hétfőn
és csütörtökön d. u. 3—5 óra között.

Magyarfajta Kutyákat Tenyésztők Egyesülete Budapest,
VII. ker., István-út 2. Telefon: 142-474. Hivatalos
órák mindennap d. u. 3—5 óra között.

Magyar Dobermannosok titkári hivatala Budapest,
VIII., Baross-utca 77. Telefon: 141-378

**Magyarországi Telivér Kutya-tenyésztő Egyesületek Szö-
vetsége** Budapest, VII., István-út 2. Telefon: 142—474.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: Nadler Herbert.

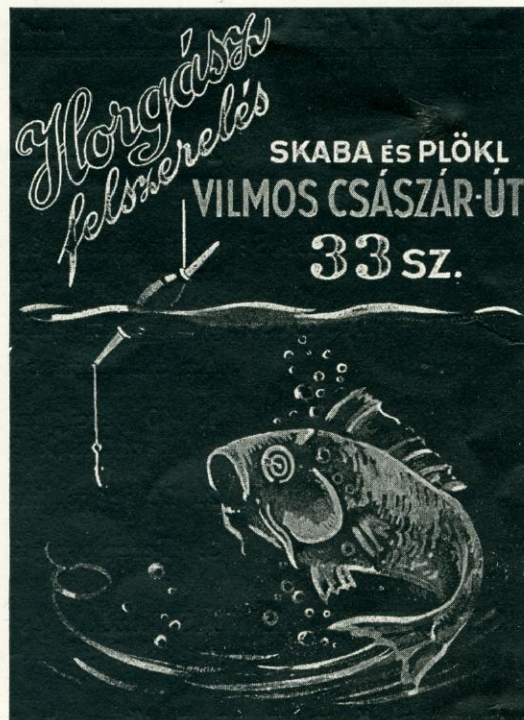
**Hirdessünk
„A Természet“-ben**

SZILÁDY ZOLTÁN: Zoologia.

Bevezetés a tudományos állattanba. Debrecenben tartott egyetemi előadásainak szövege megjelenik a szerző kiadásában. Első része: Gerinctelenek, 260 oldalon már kapható és a nemsokára következő két kötettel együtt előfizetőknek 16 P az ára. A munka megjelenése érdekében a szerző lapunk előfizetőinek kedvezményes áron ajánlja a következő munkáit:

Bulgária díszes vászonkötésben, plaquettel	8— P
Ugyanez fűzött példány	6— P
A mi Erdélyünk	1— P
Környékünk állatvilága (cserkészkönyv a közönségesebb állatok megismerésére) ...	1— P
Vissza az anyaföldre	—50 P
A közép-európai béke útja	—50 P

Postaköltség beleértve. — Cím: Pomáz. — Postacsekk száma: 19.817.

HIRSCHLER MIKSA VASÜZLETE

Budapest, VI., Szondy-utca 54.

Legolcsóbb bevásárlási forrás:

Mindennemű kertészeti és gazdasági eszközök.

Háztartási cikkek.

Épület- és bútortárgyak.

Telefon: 117-528 Üveg- és porcellánáru.

LOVAGLÓ- ÉS HAJTÓISKOLA

AZ ÁLLATKERTBEN!

LOVAGLÁS: egyénenként és osztályban, alapgyakorlatok, iskolalovaglás futószárral, kengyellel és kengyel nélkül, haladók tereplovaglása stb.

HAJTÁS: gyermekek hajtása egyes-, kettes-, négyes- és ötösfogatokkal. Az állatkerti belépődíjon vagy évi bérletjegy árán felül:

1. 40 percig tartó lovaglásért, egy, vagy kétlovas kocsi hajtásáért kezdőknek és haladóknak 2 pengő 50 fillér;
2. 20 jegyet tartalmazó jegyfűzet ára 40 pengő;
3. Tereplovaglás esetenként és személyenként 5 pengő.

SZAKSZERŰ TANÍTÁS kezdők és haladók számára csütörtök kivételével naponta reggel 7-től 10-ig és délután 4-től 7-ig.

E L S Ő R E N D Ű B E T A N Í T O T T L O V A K !

A SZÉKESFŐVÁROSI ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERT

pálmaházában délszaki növények gazdag gyűjteménye,

az akváriumban tengeri- és édesvízi állatok,

a kígyóházban óriás- és mérgeskígyók, gyíkok, békák, teknősök és díszhalak láthatók,

az egész kertben szabad fényképezés.

BELÉPŐDÍJ: Felnőtteknek 20 fillér, 10 éven aluli gyermekeknek 10 fillér.

**a Rudas Gyógyfürdő parkjában feltörő
Hungária, Attila és Juventus
gyógyforrások vizével**

A Hungária és Attila kénesforrás
gyomor-, bélmegbetegedések, epe-, máj- és vesebántalmak gyógy-
kezelésére kiválóan alkalmas.

A Juventus rádiumforrás
testi és szellemi kimerülés, korai előregedés, magas vérnyomás és
véredényelmeszesedés kezelésénél igen jó eredménnyel használható.

Részletes felvilágosítást nyújt:
Budapest Székesfőváros Gyógyfürdőinek és Gyógyforrásainak igazgatósága
Budapest, XI. kerület, Kelenhegyi-út 4. szám.

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás!

Az állatok enyhébb időben a szabad kifutókban, télen pedig az állatházakban láthatók.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kígyóház, pálmaház és terrarium, lovaglópálya, kocsizás.

Két vendéglő, tejcsarnok.

A nyári hónapokban szabad nézőtéren elsőrendű hangversenyek, teljes opera- és operettelőadások.

Télen jégpálya, melegedő, csatoló, falatozó.

Az egész kertben szabad fényképezés.

Belépődíj:

felnőtteknek 70 fillér, vasárnap 50 fillér.

10 éven aluli gyermekeknek 30 fillér.

Minden hónap első vasárnapján

felnőtteknek 40 fillér,

10 éven aluli gyermekeknek 20 fillér.

A T E R M É S Z E T

a Székesfővárosi Állat- és Növénykert természettudományos

k é p e s f o l y ó i r a t a

legjobb tanácsadója, oktatója és szórakoztatója a természet minden barátjának és kutatójának.

Megjelenik minden hó 15.-én.

Előfizetési ára egész évre

6 pengő.

Egyes szám ára 60 fillér.

Mutatványszámot kívánatra bárkinek ingyen küld
„A Természet“ kiadóhivatala Budapest, XIV., Állat- és Növénykert.
